

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE ANTWERPSE JURISTEN EN DE LETTERKUNDE

*Voordracht gehouden op 7 juni 1979
in het Gerechtsgebouw te Antwerpen
ter gelegenheid van de tentoonstelling "Pro Jure - Pro Arte"*

door

Ridder René Victor

Het mag een gelukkig initiatief genoemd worden dat de inrichters van deze vergadering het nuttig hebben geoordeeld een onderzoek in te stellen naar de verhouding tussen het recht en de kunst.

Nochtans schijnt op eerste gezicht deze verhouding wel neer te komen op een volstrekte tegenstelling. Aan de ene kant het recht, beheerst door een dwingende wereld van normen, hoofdzakelijk geleid door het verstand; aan de andere kant de kunst, een wereld van gevoelens, hoofdzakelijk bepaald door de emotie. En het is wel ongewoon dat in dit gerechtsgebouw, waarin dagelijks de praktijk van het recht beoefend wordt, en waar de atmosfeer er een is van grauwe zakelijkheid, de gelegenheid gevonden werd een atmosfeer in het leven te roepen waarin de kunst kan meespreken.

En het was wel nodig, om de tegenstelling minder scherp te maken, dat in de wandelzaal van dit gerechtsgebouw een lieflijk decorum werd ingebouwd om aan de kunsten een bewoonbare tent te verlenen.

Dat er tussen het gerecht en de kunst sedert lange tijd innige betrekkingen hebben bestaan ligt voor de hand. Dit is vooral duidelijk in de plastische kunsten, waar scènes betreffende de rechtsbedeling door ontelbare kunstenaars als voorwerp van hun werken werden gekozen. Doorheen de eeuwen zijn zowel het laatste oordeel als de gewone terechtzittingen, onder de meest verscheiden omstandigheden, het voorwerp geweest van artistieke voorstellingen, terwijl de gruwelijke wredeheden van inkwistorisch onderzoek en van strafuitvoering talrijke schilders en etsers

hebben geïnspireerd, tot aan de jongste kritische werken van Daumier, James Ensor en Rouault.

Door manifestaties die tijdens de laatste maand in dit gerechtsgebouw werden georganiseerd is op schitterende wijze bewezen dat de verhouding tussen het recht en de kunst op het gebied van de plastische kunsten en van de muziek bij de Antwerpse juristen zeer positief is geweest.

Mij werd gevraagd U heden een kort overzicht te geven van wat door Antwerpse juristen werd gepresteerd op het gebied van de letterkunde. Dit gebied is voorzeker minder spectaculair dan dat van de plastische kunsten of de muziek. Toch zijn er vele aanwijzingen dat de literatuur geenszins vreemd is gebleven aan het recht. Zei niet Stendhal dat hij zich, om zijn literaire stijl te verfijnen, dagelijks de lectuur oplegde van enkele artikelen uit de Code civil.

En, wanneer we even rondom ons kijken, stellen we vast dat op meerdere juristen zou kunnen worden gewezen die op zeer actieve wijze aan letterkunde hebben gedaan — de ene met meer geluk dan de andere.

Destijds waren de dichters Willem Bilderdijk en Karel Ledeganck beiden juristen, die de Franse Codes in het Nederlands vertaald hebben.

Een figuur als Tony Bergman met zijn befaamd boek «Ernest Staes» heeft niet enkel de advocatenpraktijk beoefend, doch de psychologie ervan op gelukkige wijze beschreven.

Te Brussel zien wij een groot jurist als Edmond Picard verschillende literaire werken publiceren, een stafhouder als Thomas Braun subtiële gedichten schrijven, die zeer

gewaardeerd worden, terwijl advocaten als Odilon-Jean Perrier, Robert Goffin, en anderen zich als letterkundigen uiterst verdienstelijk hebben gemaakt.

Ook in Nederland vinden wij vandaag auteurs als François Pauwels en F. Bordewijk, beiden leden van de Nederlandse balie, die zeer geprezen romanschrijvers zijn. En wij mogen niet vergeten dat de grote Nederlandse dichter Martinus Nijhoff een jurist was.

In Frankrijk liggen de voorbeelden voor het grijpen.

Hoe is nu de toestand te Antwerpen?

Hier moeten wij in de eerste plaats afrekenen met bijzondere omstandigheden, namelijk de jarenlange verfransing van het rechtsleven en de geleidelijke vervlaamsing ervan, met het gevolg dat deze tweetaligheid ons verplicht, wanneer wij willen nagaan wie zich buiten zijn activiteit als jurist, met de letterkunde heeft beziggehouden, twee afzonderlijke velden te overschouwen, het Franse en het Nederlandse.

Daar sedert 1830 gedurende vele jaren het rechtsleven volledig verfranst was en zowel magistraten als advocaten de Franse taal gebruikten, niet alleen voor de uitoefening van hun beroep, doch ook in hun huiskring en in hun sociale omgang, is het vanzelfsprekend dat, wanneer zij uitdrukking wilden geven aan hun diepere gevoelens, die boven de gewone professionele activiteit uitstijgen, zij de Franse taal zullen gebruiken en hun letterkundige produkten in het Frans zullen geschreven zijn.

Als wij de Belgische bibliografie overlopen moeten wij nog wel een halve eeuw na 1830 wachten, namelijk tot rond de jaren 80, vooraleer, in het Frans zowel als in het Nederlands, enkele juristen zich te Antwerpen wagen op het gladde ijs der letterkunde.

Het zijn diegenen, geboren rond de vijftiger en zestiger jaren, die rond 1880 rijp zullen zijn voor literair werk.

Hierbij moeten we vaststellen dat de bijdragen van juristen, gesteld in de Nederlandse taal heel wat later aan de dag zullen komen dan die welke geschreven werden in het Frans.

Dit noopt ons in de eerste plaats onze aandacht te richten op hen die Franse werken hebben voortgebracht.

Hierbij wil ik, voor alle anderen, een dichter noemen van internationale vermaardheid, die in onze stad en in ons land maar al te weinig gewaardeerd wordt, nl. Max Elskamp, die voorzeker één van de belangrijkste en van de meest originele figuren geweest is in de geschiedenis der moderne Franse poëzie.

Ik ben gelukkig dat ik deze merkwaardige persoonlijkheid zelf nog gekend heb. Toen ik vóór de eerste W.O., vanaf het begin van het jaar 1914, beambte was bij het gemeentebestuur van Antwerpen, zat ik op het stadhuis op het tweede bureel, naast mijn overste, de zeer verdienstelijke Vlaamse dichter en folklorist Victor De Meyere. Deze kreeg regelmatig het bezoek van Max Elskamp ten einde besprekingen te voeren over het museum voor volkskunde, waarvan Max Elskamp één van de medestichters was. Hoe jong ik ook nog was, toch is het mij dikwijls gebeurd in het gesprek gemengd te worden en heb ik aldus Max Elskamp van naderbij leren kennen.

Het was een eigenaardige figuur. Met zijn kort grijs baardje, zijn rond zwart hoedje, zijn macfarlain, zijn ernstige blik maar toch zo vol naïviteit, zijn getrokken ogen en zijn kinderlijke eenvoud, had hij de zeldzame distinctie van

een Chinees mandarijn. Hij was de zachtheid zelf; ik heb hem slechts éénmaal verbolgen geweten, toen hij vernam dat na 1918 de Volkenbond zijn zetel zou vestigen te Genève en niet in België.

Hij was geboren in 1862 uit een Waalse moeder en een vader van Scandinavische oorsprong, die zich te Antwerpen als reder had gevestigd. Op het atheneum te Antwerpen was hij de vriend geworden van de latere grote architect Henry Van de Velde, en terwijl hij aan de Universiteit te Brussel rechten studeerde, liet hij zijn artistieke belangstelling vooral gaan naar de Japanse etskunst en het Chinese beeldhouwwerk. Hij had een ware passie voor de houtsnij kunst, waarin de oosterlingen zulke meesters zijn, en die hij zelf zo intens zou beoefenen.

Ingeschreven in de balie te Antwerpen heeft hij slechts op zeer matige wijze de rechtspraktijk beoefend. Zijn diepe poëtische aanleg kon moeilijk aarden met de strijd voor hoofdzakelijk materiële belangen.

Gedurende zijn heel leven heeft hij dagelijks gedichten geschreven. En toen, in 1967, door Seghers te Parijs zijn «Oeuvres complètes» werden uitgegeven, bedroeg het boek meer dan 1.000 dichtbedrukte bladzijden, met een belangrijke inleiding van Bernard Delvaille.

Max Elskamp was nochtans slechts laat begonnen met de publikatie van zijn dichtwerk. Hij was 30 jaar oud toen zijn eerste plaquette met verzen verscheen, «Dominical», gedrukt op 208 exemplaren. Dit werkje, dat sedert geruime tijd onvindbaar is, verscheen in 1892, waarop volgden in 1893: «Salutations dont d'angéliques»; in 1895, «En symbole vers l'apostolat» en «Les six chansons du pauvre homme pour célébrer la semaine en Flandre».

Deze werkjes waren steeds op zeer bijzondere wijze uitgegeven. Hun oplage was uiterst beperkt en enkel bestemd voor een zeldzaam publiek. Zij waren steeds gedrukt op klein formaat, op luxueus papier en rijk geïllustreerd met houtsneden van de auteur zelf.

Hoe beperkt hun oplage ook was, toch werden deze bundeltjes ten zeerste opgemerkt in de sfeer van het ontluikende symbolisme, en in Frankrijk heeft de Mercure de France, die toen de leiding had van de jonge poëzie, in 1898 de tot dan toe verschenen verzen van Max Elskamp samengebundeld en uitgegeven onder de titel «La louange de la vie.» Door deze uitgave begon Max Elskamp in Frankrijk een brede waardering te genieten. Hij gaf nog in 1896 een bundel uit «Enluminures», met eigen houtsneden en in 1901 «L'alphabet de Notre Dame la Vierge».

Hoe groot ook het succes geweest is van deze zo speciale uitgaven, toch heeft Max Elskamp sedertdien gedurende 20 jaren gewacht alvorens hij nog iets publiceerde. Tijdens de eerste W.O. had hij België verlaten om zich enkele tijd in Nederland te vestigen, waar hij zich geenszins thuis voelde.

Zijn gevoelens, naar aanleiding van zijn verblijf aldaar, werden weergegeven in de bundel «Sous les tentes de l'Exode», die verscheen in 1921.

Van dan af echter volgen de verzenbundels elkaar in vlug tempo op: in 1922 «Chansons désabusées» en «La chanson de la rue St. Paul»; in 1923 «Les Délectations moroses», «Chansons d'Amures» en «Les sept Notre Dame des plus beaux métiers», in 1924 «Remembrances» en een laatste bundel «Aegri somnia».

Hetgeen gedurende zijn leven werd gepubliceerd is slechts een gedeelte van het gezamenlijk werk van Max Elskamp. Na zijn overlijden in 1931 heeft men nog een grote schat gevonden van onuitgegeven gedichten die eerst in

1967 aan zijn volledig werk werden toegevoegd.

Wie voor het eerst van deze verzen kennis neemt kan een gevoel van diepe verrassing niet ontwijken. Deze gedichten geven blijk van een zeer bijzondere originaliteit. Eerst reeds wat betreft de taal, waarmee Max Elskamp zich verregaande vrijheden veroorlooft. En dan verrast verder de vorm. Hij is meestal van uitzonderlijke eenvoud, doch klaarblijkelijk toch sterk bewerkt. Soms is de dichter stamelend als een kind, soms heftig snijdend in een populaire toon. Men heeft zo terecht van hem gezegd dat hij schrijft «dans des formes savamment naïves».

Steeds blijken deze verzen de neerslag te zijn van een vereenzaamd leven; zij zijn meestal vol melancholie. Zij geven uiting aan een heimwee naar verre horizonnen, aan een verlangen naar geurende tropische eilanden en paradijsachtige streken. Het is echter bij Elskamp gebleven bij een droom van heel zijn leven, daar hij nooit verre reizen heeft ondernomen.

Voortdurend komt in zijn gedichten zijn liefde voor Antwerpen aan de dag. De St.-Paulusstraat, waarin hij zijn eerste jeugd heeft doorgebracht, is hem bijzonder lief en hij wijdt er een uitgebreid gedicht aan, dat als één van zijn beste werken beschouwd wordt.

In de trieste straten van het havenkwartier, waarin hij ronddoolde te midden van kleine neringdoenden, zeelieden en volksmensen voelt hij zich gelukkig. Havens, kanalen, schepen, zeilen waren de dingen die hem begeisterten en, wanneer hij aan de stroom de geuren opsnoof van exotische produkten die aan de kaai waren opgestapeld, zweefde zijn geest naar de verre landen die enkel bestonden in zijn verbeelding. Hij voelde zich innig verbonden met de mensen die rondom hem leefden en hij was deelachtig aan hun piëteit, aan hun soms ruwe levenswijze en aan de diepe poëzie die steeds in hen schuilde. Vandaar dat hij een enthousiast beoefenaar was van de Volkskunde en dat hij één van de medestichters was van het Museum voor Folklore, waaraan hij met hart en ziel gehecht was.

Zijn droom leefde hij ook uit, nadat hij vanuit de Sint-Paulusstraat verhuisd was naar een grote patriciërswooning op de Belgiëlei, door het inrichten in dit eigendom van een werkelijk museum van benodigdheden voor de zeevaart, sextanten, kompassen, verrekijkers, astrolaben, en allerlei mysterieuze instrumenten en tevens een atelier voor de beoefening van de houtsnij kunst.

Ik heb het voorrecht gehad, samen met Victor De Meyere, de verdieping van het huis te bezoeken, waarin hij zijn verzamelingen had saamgebracht en wanneer men deze oude man, zacht en kinderlijk, zich in zijn midden zag overleveren aan zijn droomleven, begreep men pas ten volle de diepere zin van zijn poëzie.

En deze diepere zin uit zich zo treffend in de kinderlijke volksliedjes die in zijn werk rondvlinderen! Het is van zichzelf dat hij zingt:

*Un pauvre homme est entré chez moi
Pour des chansons qu'il venait vendre,
Comme Pâques chantait en Flandre.
Et mille oiseaux doux à entendre,
Un pauvre homme a chanté chez moi.*

Tenslotte is de ondergrond van dit uitgebreid poëtisch werk een gevoel van schrijnende zwaarmoedigheid. Max Elskamp voelde zich vereenzaamd en hulpeloos in het leven. En, wanneer wij wel in een aantal gedichten een frisse

wind aanvoelen van jonge tederheid, spruit uit vele andere verzen een bittere klacht van vreemdheid aan het leven en van angst voor de dood, die b.v. zo pijnlijk aandoet in de volgende mooie strofe:

*Mon Dieu, voici que l'heure sonne
Et puis qu'une autre après viendra
Et c'est la nuit, il n'est personne
Et l'on est seul avec sa croix*

Er is heel wat kritiek uitgebracht op het dichtwerk van Max Elskamp. De uitzonderlijke originaliteit van dit werk heeft heel wat onbegrip doen rijzen.

Doch de poëzie van Max Elskamp heeft in de Franse letterkunde ook een brede schaar bewonderaars achter zich, die de verfijnde geest van de auteur bijzonder waarderen. Ik meen dat de plaats die hem ten volle toekomt in de Franse poëtische literatuur aangewezen is tussen Charles Péguy en Francis Jammes.

Men heeft er zo terecht op gewezen dat b.v. Max Elskamp een diepe invloed heeft uitgeoefend op het werk van een zo groot dichter als Guillaume Apollinaire.

Het is voor de Antwerpse rechtswereld een zeer bijzondere eer dat een zo merkwaardig kunstenaar en een zo origineel mens in zijn sfeer heeft geleefd.

* * *

Wanneer wij van het werk van Max Elskamp overschakelen naar dat van een ander Antwerps jurist, die dichter was, Charles Dumercy, belanden we in een volkomen andere wereld. Van het zachtzinnige en melancholische droomleven gaan wij over naar het domein van het sarcasme en van de bittere ironie.

Ook Charles Dumercy was een figuur van een uitzonderlijke oorspronkelijkheid. De ouderen in dit gerechtshof zullen hem nog gekend hebben. Hij was in zijn jonge jaren een advocaat die talrijke en belangrijke processen behandelde en die dit deed met een uiterste gestrengheid wat betreft de deontologie.

Zei hij niet van de goede advocaat dat hij moet zijn:

*«Inflexible envers le juge;
Implacable envers l'adversaire;
Inexorable envers le client;
Impitoyable envers lui-même.»*

Hij mispreekt echter de cliënteel die hem na enkele jaren stilaan verliet terwijl hij, als een sceptisch beoordelaar, dagelijks ronddoolde op het gerechtshof en met zijn scherpe geest de zwakke kanten van de beoefenaars van het recht, zo magistraten als advocaten, in het licht stelde.

Zijn uiterlijke verschijning was onbeschrijflijk. Zijn figuur legde getuigenis af van een slordigheid en zelfs van een onzindelijkheid die algemeen weersin verwekten; hij droeg uitgerafelde klederen, was gedekt met een versleten en misvormde hoge hoed; gaten in zijn schoenen waren samengetrost met een rood koordje. Hij leefde alleen en zwierfde rond op het paleis, ongewassen en ongeschoren, terwijl hij in de wandelzaal aan groepjes advocaten anedoten en opmerkingen ten beste gaf, die getuigden van een uiterste verfijning van de geest, van een doordringende ironie of van een vernietigend sarcasme.

Want deze bejaarde advocaat die zich voordeed als een vagebond, tot ergernis van de burgers en tot schrik van de kinderen, die daarbij een onbegrijpelijke vrekigheid aan de dag legde en die zelfs in zijn oude dagen regelmatig blijken gaf van seniele erotiek, bezat een superieure geest, een uitzonderlijke oorspronkelijkheid en een overweldigend talent.

Zijn dagelijkse opmerkingen over de rechtsbedeling en over de beoefenaars ervan schreef hij neer in korte beschouwingen, soms scherp kritisch, soms geestig en ironisch, soms sarcastisch oneerbiedig. In deze korte beschouwingen spaarde hij niets of niemand en bracht hij soms zijn kritiek uit met diabolische wreedheid.

Het werk van La Rochefoucauld is hem een bezielend voorbeeld geweest en men heeft ook terecht van hem gezegd dat hij kon beschouwd worden als «Chamfort doublé de Rivarol».

Al deze verrassende en soms diep treffende opmerkingen werden regelmatig gepubliceerd in allerlei uitgaven, in het «Journal des Tribunaux», in «Le Jeune Barreau», in het dagblad «La Métropole», doch zij werden ook gebundeld in kleine, thans zeer zeldzaam geworden bundeltjes, meestal gedrukt op waardevol papier en op zeer klein formaat.

Niets ontsnapte aan zijn kritiek en aan zijn sceptisch oordeel: het rechtsleven zowel bij advocaten als bij magistraten, verder de politiek, het hoger onderwijs, de economie; het zijn allemaal gebieden waarop zijn scherpe geest het middel vindt allerlei eerbiedwaardige opvattingen bespottelijk te maken, of harde waarheden te zeggen, die soms diep doen nadenken.

Wat de vorm betreft gebruikt hij meestal, naar Franse traditie, de beknopte maxime of het aforisme; soms giet hij zijn beschouwingen in de vorm van vragen en antwoorden, zoals dat gebeurt in de catechismus, soms uit hij zijn mening in verzen en schrijft hij uitzonderlijk mooie gedichten in de trant van Baudelaire.

Hoevele van zijn maximes zouden hier niet dienen aangehaald! Tussen de vele honderden breng ik er, bij wijze van voorbeeld, een paar in het midden:

Over het *recht* in het algemeen:

- Le droit est l'hypocrisie de la force.

Over de *wet*:

- La loi est une toile d'araignée: le bourdon la percera, le mouche y restera prise.

Over de *rechtsbedeling*:

- De tous les engins dangereux, la justice est le seul qui ne pêche pas par excès de vitesse.

Over de *rechters*:

- Les bons magistrats sont comme les honnêtes femmes; on n'en parle pas.

- Défiez-vous d'un prévenu qui pleure et d'un juge qui rit.

Over de *advocaat*:

- L'avocat qui n'est pas un artiste n'est qu'un artisan.
- Quand l'avocat n'exerce pas la plus noble de toutes les professions, il fait le plus vil de tous les métiers.
- Les honoraires sont toujours supérieurs au service rendu et inférieurs au travail accompli.
- L'avocat qui est l'ami du juge ressemble à l'amant qui est l'ami du mari.

En zo zou men er honderden kunnen aanhalen.

Het zou echter een vergissing zijn wanneer men in Charles Dumercy enkel de scherpe criticus wilde erkennen en de

ongenadige beoordelaar van alle tekortkomingen op zoveel gebieden van ons maatschappelijk leven.

Dumercy was een dichter van betekenis en onder de soms scherpe, soms gewaagde uitingen van zijn geest, ligt er een gevoel van diepe droefgeestigheid. Deze mens, die leefde als een eenzame vrijgezel, en die op ongenadige wijze alles en iedereen beoordeelde, was iemand die in de eerste plaats volkomen vrij en onafhankelijk zijn eigen leven wilde leiden, zonder zich in het minst te bekommeren om de geplogenheden, de conventies of de gangbare mening.

Het *doel* van zijn zo bijzondere levenswijze schetste hij zo voortreffelijk in dit vers:

*«Faire ce qui me plaît,
Dire ce que je pense;
Dans les coups de sifflet
Chercher ma récompense.»*

Daartoe gebruikte hij alle middelen van de Franse geest, van de Angelsaksische humor en van, zoals men het gezegd heeft, de nationale «zwane».

Nochtans was Dumercy, van wie het werk een onderneming van afbraak is, toch ook een denker van grote diepte. Wanneer hij de waardeloosheid van zoveel geëerbiedigde ideeën verkondigde, was hij iemand die in de eerste plaats zijn negativistische visie op zichzelf toepaste.

Sommige van zijn gedichten wijzen dit zo duidelijk aan.

Sta mij toe U hier zijn gedicht «Ultima Verba» voor te lezen, dat hij schreef enkele tijd vóór zijn dood:

*«Il me faut aujourd'hui prendre congé des choses:
Demain, je partirai, sans esprit de retour.
Parfums évaporés, je rejette les roses
A l'heure douloureuse où défaille le jour.*

*J'ai fait trop peu de mal pour laisser de la gloire,
J'ai fait trop peu de bien pour laisser des regrets.
Je m'en irai, tout seul, dédaigné par l'histoire,
Oublié des humains. Ni lauriers, ni cyprès.*

*Peu de choses m'ont plu. J'aimai peu de personnes;
Je détestais la fête et redoutais le deuil.
J'ai toujours négligé les fleurs et les couronnes;
Puissent-elles aussi négliger mon cercueil.*

Schreef hij niet in dezelfde geest de tekst van zijn grafsteen, zo vol oneindig scepticisme:

*Celui qui dans ce lieu repose
Mit son orgueil à n'être rien
Et la mort lui montra combien
Rien se résume à peu de chose*

Dumercy was een eigenaardig man. Zijn uiterlijke verschijning vormde een totaal contrast met de scherpste van zijn verstand en de glans van zijn talent.

Hij is daarbij iemand die van in zijn jeugd tot op het einde van zijn leven innig verwant is geweest met de rechtsbedeling. Hij is een schrijver en een dichter van bijzonder grote waarde en ik heb het nooit begrepen dat, toen hier te Antwerpen de «Conférence du Jeune barreau» nog bestond, geen enkele jonge francofone confrater ooit de behoefte heeft gevoeld een openingsrede te wijden aan deze zo origi-

nele figuur, met als titel «La vie extraordinaire de Charles Dumercy».

* * *

Wanneer wij nu even onze blik wenden naar het veld waarop de letterkunde door juristen in het Nederlands werd beoefend is de oogst minder rijk. We moeten uitgaan van de beweging die rond de jaren 80 te Leuven ontstaan is, met de vernieuwende activiteit enerzijds van «La jeune Belgique» en daarnaast de ontlukende Vlaamse beweging met de figuur van Albrecht Rodenbach.

Toen Rodenbach, als tegengewicht van de Franstalige publikaties in het universitair milieu het tijdschrift «Het Pennoen» stichtte, deed hij dat samen met Pol De Mont en met een Antwerps student in de rechten Flor Heuvelmans.

Rodenbach schreef regelmatig in het Nederlands gestelde kronieken in het Franstalige «Journal des Etudiants» en toen hij, gedwongen door de ziekte, zijn artikelen over het studentenleven in dit tijdschrift niet meer kon voortzetten, is het Flor Heuvelmans geweest die hem heeft vervangen. Zijn bijdragen hadden een groot succes en werden gebundeld in het zeer bekend boek «Jan Blokker». Flor Heuvelmans is te Antwerpen aan de balie gekomen waar hij samen met Edward Coremans en Jan Van Rijswijk de Vlaamse Conferentie der balie stichtte; hij is nadien volksvertegenwoordiger geworden en uiteindelijk politierechter. Hij heeft later, ingevolge zijn deelname aan het activisme, na 1918 het land moeten verlaten.

In Jan Blokker, volledig geïnspireerd door de romantiek, beschreef hij op rustige wijze een aantal scènes uit het studentenleven. Het boek werd verschillende malen herdrukt. En ook vandaag kan men het nog lezen met een milde glimlach.

De auteur is de wijze filosoof die met een gemoedelijk scepticisme het leven beschouwt en zowel het geestige als het tragische ervan met kalme berusting over zich heen laat gaan. In het voorwoord tot de laatste uitgave van Jan Blokker heeft Lode Baekelmans zo treffend van Flor Heuvelmans gezegd: «Hij bleef de eeuwige student. Niets ging boven de gezelligheid der stamtafel en de loze beoordeling van 's mensen daden en woorden. De rook steeg uit de pijpen, de tijd vloog heen ... het spel van het leven en van de wereld was zo ijdel»¹.

Veel heeft Flor Heuvelmans niet geschreven, doch de geest van Jan Blokker bleef zweven boven al wat uit zijn pen kwam, zo bijvoorbeeld de schetsen die hij wijdde aan «Congrestypes». Het is zeer te betreuren dat deze auteur die over een onbetwistbaar literair talent beschikte, op het gebied der letterkunde niet meer heeft kunnen presteren.

* * *

Een van de advocaten die in 1892 aan de balie kwam en die een bijzondere belangstelling aan de dag legde voor de letterkunde was Emiel Schiltz. Hij beschikte over een indrukwekkende volkse welsprekendheid, was een volbloed romanticus en was bezielde met dichterlijke aanleg. Naar zijn diepste overtuiging was het dichterschap eigenlijk zijn werkelijke roeping en nooit heeft hij opgehouden verzen te schrijven.

In 1886, toen hij nog student was, had hij reeds een bundel gedichten uitgegeven «Zangen en verhalen». En al werd later geen nieuwe dichtbundel gepubliceerd, toch vindt men in allerlei tijdschriften en gedenkboeken sporadisch verzen van Emiel Schiltz, soms erg sentimenteel, soms erg bombastisch.

Hij schreef ook een treurspel «Metella», dat speelt in de Romeinse oudheid, zeer romantisch, zeer opgeschreefd, maar dat toch met succes door volksmaatschappijen werd opgevoerd.

* * *

Hij die vandaag de ouderdomsdeken is van onze balie, mr. Nico Gunzburg, en die in 1906 zijn stage begon, was een jurist, die naast zijn zeer actieve werkzaamheden op het gebied van het recht grote belangstelling had voor de letterkunde en die beschikte over dichterlijke begaafdheid. Hij was op het Antwerps Atheneum de leerling van Pol De Mont en nog tijdens zijn studententijd publiceerde hij verzen in verschillende tijdschriften. Hij was nog zeer jong toen hij zijn eerste dichtbundel «Van ziel en zenuw» in 1901 liet verschijnen.

Hoezeer mr. Nico Gunzburg ook, gedurende zijn lang leven, overstelpt is geweest met alle mogelijke activiteiten als advocaat, als hoogleraar en als wetenschapsman, toch heeft hij nooit van de beoefening van de letterkunde afgezien en, toen hij reeds meer dan tachtig jaar oud was, publiceerde hij nog een aangrijpende roman «Het boek van Ruth», met veel autobiografische elementen, dat een interessante bijdrage vormt tot de Nederlandstalige literatuur.

* * *

Onder de juristen die zich aan de Antwerpse balie als letterkundigen hebben onderscheiden dient voorzeker met ere genoemd te worden Omer Karel De Laey, die in 1906 aan de Antwerpse balie in stage kwam bij de grote advocaat die mr. Hector Lebon geweest is.

Reeds vóór hij zijn beroep begon had hij heel wat gepubliceerd en medegewerkt aan het tijdschrift «Tijd en Vlijt» en aan het studentenblad «Ons leven». Nog vóór hij te Antwerpen toekwam had hij reeds een paar verzenbundels uitgegeven getiteld «Ook verzen» en «Van te lande», waarin een verre invloed van Guido Gezelle naklinkt, doch die vooral gekenmerkt zijn door een sceptische geestgesteldheid die ons soms, wanneer wij vandaag die verzen herlezen, doet denken aan de bittere poëzie van een Richard Minne. Hij was voorzeker een hekeldichter, doch een hekeldichter met grote mildheid. Na deze eerste bundels publiceerde hij nog «Van over ouds» en «Flandria illustrata». Hij schreef ook twee toneelstukken «Falco» en «Hardenburg», stukken die dienden gelezen te worden en die niet geschikt waren voor opvoering.

Omer Karel De Laey heeft echter, na korte tijd, Antwerpen en zijn activiteit aan de balie moeten vaarwel zeggen. Hij leed aan een gevaarlijke hartziekte en moest zich terugtrekken in zijn geboortedorp Hoogdele bij Ieper, waar hij in 1909 is overleden.

In 1911 hebben de Leuvense professoren Vlieberg en Persijn het volledig werk van Omer Karel De Laey uitgegeven, in twee lijvige boekdelen. Deze bevatten al zijn verzen, doch ook al zijn artikelen in allerlei tijdschriften en

¹ Lode BAEKELMANS, *Ontmoetingen*, Leuven, 1951, blz. 209.

verder zijn reisbeschrijvingen en zijn brieven aan vele vooraanstaande Vlamingen.

De lectuur van dit werk op onze dag laat zonderlinge indrukken na. Oneindig veel is verouderd en niet meer genietbaar, doch voortdurend doet men zeldzame vondsten, ontdekt men originele gedichten, fijne kritiek, geestige spot. Het heengaan van deze jonge dichter werd in het Antwerps rechtsleven algemeen betreurd, want zijn beminlijkheid, zijn bescheidenheid en zijn talent hadden hem in dit midden talrijke vrienden bezorgd en de uitgave van zijn verzameld werk is een blijvend aandenken aan deze confrater.

* * *

Rond het jaar 1900 deden te Antwerpen meerdere jonge juristen hun intrede in het rechtsleven, terwijl ze zich voorbestemd voelden om tevens een belangrijke rol te vervullen in de letterkunde. Aan francofone zijde was het vooral Charles Bernard die aandacht verdiende, terwijl aan Vlaamse kant twee figuren van grote betekenis op de voorgrond traden nl. Arthur Cornette en Jozef Muls.

Charles Bernard heeft gedurende enkele jaren zeer actief het beroep van advocaat uitgeoefend en werd bekend door een paar sensationele assisenzaken waarin hij gepleit heeft. Zijn belangstelling ging echter in overwegende mate naar de letterkunde. Hij debuteerde in 1902 met een esthetisch-archeologische roman «La reine de Saba». Vrij spoedig werd zijn activiteit aan de balie overwoerd door het journalisme, waarin hij weldra een kracht werd van grote waarde. Sommige van zijn reportages werden gebundeld. Hij bewoog zich ook met voorliefde op het gebied van de kunstkritiek en hij schreef over enkele van onze grote kunstenaars monografieën van betekenis, zowel over oude meesters, zoals in 1908 zijn boek over «Pierre Breughel l'ancien» en later in 1926, zijn boek over Anton Van Dyck, als over jongere kunstenaars, zoals in 1930 zijn boek over de Mechelse beeldhouwer Ernest Wijnants, in 1948 zijn werk over baron Opsomer en in 1955 zijn studie over het werk van Willem Paerels.

Deze belangrijke kunsthistorische werken werden onderbroken door zuiver letterkundige geschriften zoals «Les festins des Dieux» van 1902, «Un sourire dans les pierres» van 1909, «Où dorment les Atlantes» van 1921 en «Esthétiques et critiques» van 1946.

Het geheel der geschriften van Charles Bernard is indrukwekkend. Het verraadt een geest van uiterst raffinement en zijn opstellen zijn geschreven in een verrukkelijke stijl. Al had Charles Bernard sedert geruime tijd vaarwel gezegd aan het rechtsleven, toch verloor hij nooit zijn belangstelling voor de rechtsbedeling en bleef hij de goede vriend van vele advocaten en magistraten met wie hij tijdens zijn balieleven had omgegaan.

* * *

Evenals Charles Bernard in het Frans hebben Arthur Cornette en Jozef Muls in het Nederlands, naast scheppend literair werk, zich bijzonder doen gelden als kunsthistorici. Cornette was een geest van uitzonderlijke cultuur. Hij had een enorme belezenheid in de letterkundige produkten van verschillende landen en hij was vooral een groot kenner, naast het Franse, van het Angelsaksische literaire leven.

Over de muziek heeft hij merkwaardige studiën geschreven, terwijl hij, wat de plastische kunsten betreft, beschikte over een encyclopedische kennis zowel van de klassieke kunst als van de meest moderne.

Belezen als niet één, bereisd zoals weinigen, had Arthur Cornette op intense wijze de evolutie meegemaakt van de diverse strekkingen in de moderne literaturen. Uitzonderlijk kenner van de klassieke auteurs, was hij helemaal opgegaan in al het nieuwe dat gebracht was door de tachtigers in Nederland, de Van Nu en Straksers in Vlaanderen en door de brede waaier van literaire stromingen die zich ontplooid had in Frankrijk en in Engeland.

Over al deze strekkingen schreef hij merkwaardige opstellen die uitmuntten door fijnheid van stijl en door oorspronkelijkheid van inzicht.

Zijn werk lag in de lijn van de doelstellingen die ontwikkeld werden in het tijdschrift «De Boomgaard», enigszins decadent, doch helemaal op het peil van de meest moderne literaire strekkingen op internationaal gebied.

Als grondig kenner van de romantische muziek schreef hij in 1935 een fijn geslepen boekje over «Liszt en zijn années de pèlerinage». Doch het was vooral de plastische kunst die zijn voorliefde had en de essays die hij schreef over belangrijke schilders hebben hem spoedig een grote reputatie bezorgd.

Zijn letterkundig en kunsthistorisch werk liet hem weldra niet meer toe nog verder zijn activiteit aan de balie voort te zetten en, na enkele tijd verbonden te zijn geweest aan de gemeentelijke administratie, werd hij, dank zij zijn uitzonderlijke bekwaamheid en zijn grote verdiensten, benoemd tot hoofdconservator van het Museum van Schone Kunsten te Antwerpen en tot hoogleraar in de kunsthistorie te Brussel.

Vele van zijn lezingen werden gebundeld in enkele deeltjes, waarvan het herlezen steeds een groot genot is. «Periscoop» in 1932, «Van Toledo tot Budapest» in 1944, waarin hij aangrijpende beschouwingen ontwikkelt over het werk van de Spaanse schilder Goya, en postuum in 1946 de bundel «Oktaaf».

De meest recente ontwikkelingen op het gebied van de literatuur en van de kunsthistorie werden door Arthur Cornette in ons geestelijk leven binnengeleid en de jongeren zagen met eerbied op naar deze uitzonderlijk verfijnde geest.

* * *

Parallel met de activiteit van Arthur Cornette was die van een ander jong jurist mr. Jozef Muls, die in 1907 aan de balie is gekomen en die in het midden van het Vlaams rechtsleven een zeer geliefde figuur geweest is. Terwijl Arthur Cornette vrijzinnig was, was Jozef Muls een diep gelovig katholiek. Ook mr. Muls onderscheidde zich van zijn confraters door het feit dat hij niet helemaal opging in het rechtsleven, er zich niet volledig liet door opsorpen en dat voor hem ook de kunsten van de allergrootste betekenis waren. Toen Jozef Muls te Antwerpen aan de balie kwam had hij reeds grote reizen ondernomen: in Rusland, Polen en Turkije. Hij gaf er voordrachten over en schreef boeiende reisverhalen.

Hij was begonnen in 1912 met de uitgave van een bundel «Verzen», waarop in 1913 een bundel «Steden» volgde.

Tijdens de eerste W.O. had Jozef Muls het land verlaten en had hij zich geruime tijd opgehouden te Parijs in het

midden van Léon Bloy en van Jacques Maritain, waarna hij in 1919 zijn praktijk te Antwerpen hervatte. Hij ging echter zozeer op in de artistieke sfeer dat hij aan het gerechtelijk leven slechts een gedeelte van zijn tijd wenste te besteden. In de Vlaamse Conferentie der Balie speelde hij een belangrijke rol. Zowel bij het 25-jarig bestaan van de Conferentie in 1910 als bij haar 50-jarig bestaan in 1937 had men een beroep gedaan op mr. Jozef Muls om de feestrede uit te spreken.

Hij publiceerde een uitgebreide reeks studiën van kunsthistorische aard alsook monografieën, zowel over oude meesters als over de meest recente: Memling (1940), Breughel (1924), Grünewald (1931), Cornelis de Vos (1932), kwamen aan de beurt zowel als Hippoliet Daye (1934), Jacob Smits (1937) en James Ensor (1942).

Het geheel van deze essays is indrukwekkend. Het is de neerslag van een heel leven gewijd aan de studie van de kunst en het is volkomen terecht dat Jozef Muls in 1925 benoemd werd tot hulpconservator van het Museum voor Schone Kunsten van onze stad, waar hij zich bij zijn confrater Arthur Cornette ging vervoegen.

Doch Jozef Muls beperkte zich niet tot de studie van de beeldende kunst. Hij is steeds een bezieler geweest voor de jongere literatuur. Hij heeft dit vooral kunnen verwezenlijken door de uitgave van zijn tijdschrift «Vlaamse Arbeid», waarin hij gelegenheid tot publikatie bood aan de jongste en nieuwste strekkingen in de letterkunde. Het is aandoenlijk wanneer we weten dat Muls dit tijdschrift «Vlaamse Arbeid» hoofdzakelijk tot in 1930 in leven heeft gehouden, ten einde aan de dichter Paul Van Ostayen gelegenheid te geven tot publiceren.

Vele van de essays van Jozef Muls zijn gebundeld. In 1912 verscheen de bundel «Moderne Kunst», in 1920 «Het Rijk der Stijl», in 1929 «Van El Greco tot het cubisme», in 1934 «Oude meesters», in 1938 «Fantastische steden» en het volgende jaar «Schilders van gisteren uit Noord- en Zuid-Nederland», en in 1942 «Het Portret in België van Navez tot Ensor».

Het is een ontzaglijke produktie waarin wij Jozef Muls steeds zien als de fijnproever, op zoek naar menselijke ontroering, die deze weet te vinden zowel in een antieke schilderij als in een expressionistisch gedicht.

Nadat Jozef Muls de balie had verlaten is hij gedurende al de volgende jaren steeds vol belangstelling gebleven voor het gerechtelijk leven en was hij immer de vriend van zijn vroegere confraters. Hij is altijd één der onzen gebleven.

* * *

Niet alleen aan de balie doch ook bij leden van de magistratuur vinden we de drang om zich te uiten in letterkundige werken en, naast de uitoefening van het beroep, zich uit te leven in een sfeer van geestelijke ontspanning.

Wij mogen hier de werken niet vergeten van Jean d'Aurèles, pseudoniem van Jan Van der Cruyssen, thans ere-rechter te Antwerpen. Hij heeft zich vooral gespecialiseerd in het schrijven van reisverhalen, in verre landen en bij vreemde volkeren. Deze reisbeschrijvingen zijn uitermate spannend, gesteld in een delicate stijl en met een warm gevoel. Hij weet zich meesterlijk te verdiepen in de psychologie van die vreemde volkeren en zijn boeken zijn doorregen met pikante typen, boeiende anecdoten en meeslepende avonturen; het alles rijk aan beelden en kleuren.

Van zijn hand verschenen achtereenvolgens «Punch créole» in 1935; «Asie des Moussons» in 1940; «La Mousson d'été», in 1945; «Bourlingue» in 1947. Daartussen publiceerde hij nog in 1945 een boek over Gordon Pacha en in 1956 een oorlogsroman, «La victoire aux mains vides».

Sedertdien heeft deze auteur gezwegen en dat moeten wij ten zeerste betreuren, want hij beschikt over literaire gaven die ten volle onze waardering verdienen.

* * *

Raoul Mesot, oud advocaat aan de balie te Antwerpen, die nadien rechter is geworden in de rechtbank te Brussel, schreef ook een reisverhaal «Castille», dat in 1937 verscheen en dat krioelt van treffende opmerkingen en zeer persoonlijke beschouwingen.

* * *

In 1931 verloor de Antwerpse Balie één van haar jongste leden, mr. Floris Couteele, die, na zijn stage beëindigd te hebben bij mr. Emiel Wildiers, gedurende de enkele jaren die hij aan de balie mocht doorbrengen, zich had doen kennen als een vurig flamingant en als een uiterst intelligent confrater. Op het ogenblik van zijn vroegtijdig verscheiden heeft de rechtswereld misschien niet in zijn volle omvang het verlies beseft dat geleden werd door het verdwijnen van die jonge advocaat uit zijn midden. Mr. Couteele was enigszins schuchter en leefde een teruggetrokken, doch zeer intens, innerlijk leven. Hij was buitengewoon begaafd voor kunst en literatuur en werkte mede aan verschillende tijdschriften zoals «Vlaamsche Arbeid» en «Jong Dietschland». In 1910 had hij reeds een klein doch merkwaardig essay uitgegeven, «Laatslaapstertje», onder het pseudoniem W. Meyboom, waarvan in 1920 een tweede druk verscheen. In deze brochure behandelde hij op originele wijze een probleem dat uiterst gewichtig is voor de Vlaamse beweging, nl. de onverschilligheid van de Vlaamse meisjes voor de culturele herwording van hun volk en de noodlottige invloed die op het Vlaamse streven wordt uitgeoefend door de vrouwelijke burgerlijke parvenu-geest. Het is een zeer oorspronkelijk stuk dat, wanneer wij het vandaag herlezen, nog steeds aandoet als ingegeven door de meest reële actualiteit. Zelden was met zulk raak psychologisch doorzicht een van de meest tragische conflicten in de Vlaamse beweging blootgelegd, namelijk de waan van een gedeelte van het vrouwelijk element in Vlaanderen zich, door middel van het Frans, te kunnen uitleven in een meer verfijnde beschaving. Het is uiterst jammer dat dit zo betekenisvol geschrift meestal onbekend is gebleven en de uitgaven ervan geworden zijn tot bibliofiele zeldzaamheden. Het zou nochtans wenselijk zijn het op vele exemplaren te verspreiden en ik zou er niet aan twijfelen dat dit essay, waarin op zulk een tere wijze, zulke harde waarheden worden gezegd, op menig meisjesgemoed een diepe invloed zou uitoefenen.

De werkelijk grote betekenis van Floris Couteele is slechts algemeen bekend geworden toen, na zijn overlijden, zijn «Dagboek van een arrivist» postuum werd uitgegeven, samen met enkele andere van zijn prozageschriften. Deze teksten lagen verspreid in verschillende tijdschriften en waren in Vlaanderen, buiten enkele milieus van extremistische flaminganten, haast niet bekend. Aan de Antwerpse balie vermoedde bijna niemand welke de uitzonderlijke

betekenis was van deze schuchtere confrater, die zo teruggetrokken in het baliemilieu leefde. De uitgave van de nagelaten geschriften veropenbaarde plotseling zijn zeer bijzondere persoonlijkheid en zijn groot literair talent. Want dit «Dagboek van een arrivist» is een kostbaar document voor de psychologie der Vlaamse herleving. Het geeft in lillende naaktheid de desillusie weer van de jeugdige idealist, na het activistisch avontuur. Het is een boek dat geschreven is met bitterheid, maar ook met de allerfijnste ironie, het opent soms aanlokkelijke vergezichten, doch plaatst ons dan weer plotseling aan de rand van duizelingwekkende afgronden, het kan kwetsen en zalven, doch het is steeds de uitdrukking van een superieur intellect; het doet ons mee de geest beleven die een belangrijk gedeelte van de Vlaamse jeugd in deze periode bezielde en blijft aldus een stuk van ongemene waarde voor het begrip van de diepere zin der Vlaamse beweging².

De vroegtijdige dood van Floris Coutele is ook voor de Vlaamse letterkunde een ramp geweest.

* * *

De heer August Van Cauwelaert, die sedert 1911 was ingeschreven aan de balie te Antwerpen, had zich reeds in de periode vóór de eerste W.O. doen kennen als een teder en fijnvoelend dichter. Zijn bundels «Verzen» (1909) en «Verzen. Nieuwe Reeks» (1913) waren beïnvloed door de poëzie van Karel van de Woestijne, al waren ze echter gekenmerkt door een zeer persoonlijke noot. Zijn gedichten waren inderdaad zo subtiel dat men zich wel eens afvroeg hoe hij, die leefde in een zo verheven geestelijke sfeer, zich kon thuisvoelen in het harde en zware advocatenleven. De oorlog heeft echter bewezen dat deze zachte dromer zijn plicht kon doen als een held, want August Van Cauwelaert heeft aan het IJzer-front het ruw soldatenleven meegemaakt; hij heeft er zich onderscheiden door zijn moed en zijn opofferingsgeest en is uit de strijd teruggekomen met een erg gehavende gezondheid, na op het slagveld zware verwondingen te hebben opgelopen. In 1918, na de eerste W.O. gaf hij een bundel uit, «Liederen van droom en daad», waarvan de inhoud algemeen erkend werd als de beste poëzie met betrekking tot de oorlog. In 1919 sprak hij de rede uit bij de plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie der balie, een rede die hij getiteld had «Zangers van het recht», waarin hij aantoonde hoe in de loopgraven zóvele jonge Vlaamse kunstenaars in de gruwelijkste omstandigheden, zoals hijzelf, toch de moed en de bezieling behielden om in het slijk van de IJzer de schoonheid te huldigen.

Na zijn benoeming in de magistratuur, eerst tot vrede-rechter te Kontich, daarna tot rechter in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen en uiteindelijk als voorzitter van de politierechtbank, beschikte August Van Cauwelaert over meer vrije tijd om zich op intense wijze te wijden aan zijn letterkundig werk. Zijn poëzie kreeg ook een meer eigen kleur en in de bundels die hij uitgaf, «Liederen voor Maria» (1924), «Liederen van deemoed» (1938) en «Verzen van het leven en de overvaart» (1940), zien wij hem uiting geven aan diep religieuze gevoelens en leven in een sfeer

van mystieke vervoering. Zijn gedichten zijn een belangrijke aanwinst geweest voor de Vlaamse letterkunde.

August Van Cauwelaert heeft echter niet enkel gedichten geschreven maar ook meerdere prozawerken: «Het licht achter den heuvel» in 1929; de roman «Harry» in 1934 en in 1935 «Vertellen in toga», opgevolgd in 1944 door «En de rechter vertelt opnieuw», twee boeken met een schat van anecdoten uit zijn rechterlijke praktijk.

Als is de betekenis van zijn proza minder belangrijk dan die van zijn poëzie, toch is de roman «Het licht achter den heuvel», die in 1929 verscheen, een belangwekkend psychologisch document, daar er de verhouding wordt in uitgediept tussen de Vlaamse dorpsbewoners en de teruggekeerde frontsoldaten.

August Van Cauwelaert is verder nog uiterst actief geweest op literair gebied door de publikatie van allerlei studiën en schetsen en ook door de leiding die hij gedurende verschillende jaren heeft gegeven aan het tijdschrift «Dietse Warande en Belfort».

Zijn oorlogsverwondingen hebben, helaas, geleid tot zijn vroege dood in 1945.

* * *

Mr. Frans Wittemans is gedurende heel zijn leven met hart en ziel aan de balie gehecht geweest. Hij was nochtans iemand die vreemd bleef aan de strijd der zakelijke belangen en die opging in een zuiver idealistische sfeer. Dit had in hem een intense belangstelling doen ontwaken voor de parapsychologie, waaraan hij, met sterke overtuiging, veel van zijn tijd besteedde. De gevoelens die hierbij in hem ontwaakten heeft hij ook uitgedrukt in verzen, waarvan de bundel «Levenszangen» (1932) van het onbeheerst idealisme van de auteur getuigenis aflegt. Hij schreef ook een paar historische werken, «Geschiedenis der Rozenkruisers» en een biografie van Marnix van St. Aldegonde.

* * *

Twee dichters die in hun jeugd deel uitmaakten van de Balie van Antwerpen en die meerdere jaren in ons midden geleefd hebben waren Herman De Cat en Herman Van Snick, die beiden hun eerste verzen publiceerden in de «Cahiers van de Waterkluis».

Alhoewel zij tot geen bepaalde groep behoren, vaart hun beider poëzie in dezelfde richting, de natuurlijke uitdrukking van diepgevoelde ontroering, in alle eenvoud en oprechtheid, met voortdurend priemende stoten die even doen duizelen.

Zo worden er zeer mooie verzen gevonden in de bundels die uitgegeven werden door Herman De Cat: in 1933 «Echo's», in 1935 «Bonte galerij», in 1939 «De rij der maanden» en in 1940 «Uit de diepten». Deze voortreffelijke dichter heeft, tot ons spijt, het rechtsleven verlaten voor de diplomatie.

De verzenbundels die Herman Van Snick uitgaf zijn zeer talrijk, hun inhoud is meestal beperkt, de gedichten zijn bondig, zij volgen over 't algemeen de traditionele methode wat ritme, maat en rijm betreft, doch de dichter slaagt er voortdurend in met de eenvoudigste middelen in ons gemeed diepe afgronden te openen. Tot voorbeeld de volgende kleine poëzie uit zijn bundel «Tussentijd», poëzie die hij «Mondinghout» heeft getiteld:

² René VICTOR, *Schets ener geschiedenis van de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen*, blz. 334.

*Wij zijn het mondinghout
steeds tussen stroom en oceaan
en tussen zoet en zout
het komen en het gaan*

*Steeds tussen groen en rood
het leven en de dood*

De vermelding van de door Herman Van Snick uitgegeven verzenbundels is lang en zij volgen elkaar vlug op:

«Aanhef» (1936); «De dromen van de werkelijkheid» (1937); «Abecedarium» (1940); «Reportage» (1945); «Een hart in negentien momenten» (1946); «Balladen van hier beneen» (1949); «Het gesloten hek» (1952); «Woord en Wij» (1958); «Het ruwe vlot» (1964); «Notedoppen» (1968); «Tussentijd» (1970).

Wij mogen niet vergeten dat tijdens de Duitse bezetting Herman Van Snick vlammeende verzen heeft geschreven, geïnspireerd door de weerstand tegen de bezetter. Sommige van die verzen doen denken aan de oude geuzenliederen en zijn modellen van verzet tegen overheersing en machtsmisbruik. Soms gebruikt hij enkel, in volkse toon, het ritme, dat als mitrailleurvuur op de vijand afknettert, zoals in dit bekend vers:

*In 't heldenpuin van Stalingrad
Hebt gij die eerste mep gehad,
En toch komen er nog, nog, nog,
Daarachter komen er nog.»*

Zoals de rebellen van de 16e eeuw de trommels van het verzet in hun liederen deden roffelen.

* * *

Wij zagen reeds hoe talrijke van onze Antwerpse juristen, hetzij in het Frans, hetzij in het Nederlands, geschriften hebben uitgegeven over de kunstgeschiedenis.

Dit is ook het geval geweest met een gewezen lid van de Antwerpse balie, Jan Brans, die zich na de tweede W.O. in den vreemde had gevestigd en, naast allerlei politieke en historische studiën, ook in verschillende talen werken heeft gepubliceerd over de kunstgeschiedenis zowel over oude meesters, als Hieronymus Bosch, als over de jongste meest progressistische kunstenaars, als Salvador Dali.

Toen de viering van het Rubensjaar in 1977 aanleiding gaf tot het verschijnen van menigvuldige werken over deze kunstenaar, gaf Jan Brans ook zijn boek uit getiteld «Rubens zonder aureool». De titel duidt reeds de strekking aan van het werk. Te midden van de onbegrensde lof waarvan Rubens het voorwerp was, ziet de auteur, — zonder de grote waarde van de kunstenaar te miskennen, — vele kleinere kanten die bij Rubens voorkomen: zijn geldzucht, zijn arrivistische mentaliteit, zijn ijdelheid, de handelsgeest waarmee hij met een hele reeks medewerkers er een schilderijfabriek op na hield, de systematische uitbuiting van overdreven naakt als aantrekkingsmiddel, en zo veel meer.

Naast die kritiek, — die dikwijls al te ver gaat, — geeft het boek blijk van een merkwaaardige kennis van het werk van Rubens en van de uitgebreide literatuur die errond gewezen werd en vormt het een interessante bijdrage tot de kennis van de grote meester.

* * *

In het jaar 1950, op de plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie der balie, hield mr. Jozef Van Alsenoy de openingsrede die getiteld was «Lof der hypocrisie». De spreker behandelde zijn onderwerp op een zeer persoonlijke wijze, buiten alle begane wegen en legde er zich op toe door een reeks typische voorbeelden het bewijs te leveren van de bekende stelling dat de hypocrisie een hulde is door de ondeugd gebracht aan de deugd. Hij wenste ook verder de thesis te adstrueren dat hypocritische gedragingen omslaan in hun tegendeel en uiteindelijk leiden tot oprechtheid. Immers, de algemeen aanvaarde moraal bepaalt de levenswijze van de hypocriet en aldus wordt de rol van de hypocrisie in de maatschappij uiterst sociaal. Om dit alles te onderstrepen volgden voorbeelden die opbloeden tot een fantastisch vuurwerk van paradoxen, maar voorgesteld op een zo originele wijze, soms met glimlachende humor, soms met bijtend cynisme, dat het publiek erdoor vervoerd werd en de spreker hartelijk werd toegejuicht.

De auteur heeft enkele jaren nadien de tekst van deze rede volledig herwerkt tot een boekdeel van 140 bladzijden, dat dezelfde titel draagt: «De lof der hypocrisie». Het boek heeft dezelfde hoedanigheden als de rede, het is sprankelend van originaliteit, en bevat mooie literaire bladzijden.

De auteur heeft het echter niet gelaten bij dit eerste werk en, nadat hij, enkele jaren geleden, benoemd was tot voorzitter van de arbeidsrechtbank, zette hij zijn literaire produktie voort onder het pseudoniem «Dirk Wilmars».

Hij gaf onder dit pseudoniem twee uitgebreide essays uit in verband met de grondslagen der Vlaamse Beweging: «De psychologie van de Franstalige in Vlaanderen», (1966) en «Diagnose Brussel» (1971), die niet alleen letterkundige uiteenzettingen van waarde zijn doch die psychologische en sociologische beschouwingen bevatten van uitzonderlijke diepte..

Naast een grondige ontleding van de volksgeest bij Vlamingen en Walen vinden wij in deze beide boeken vooral een doorpeiling van de mentaliteit en het gemoed van de Brusselaar. De verhouding tussen de Vlaamse gewesten en de hoofdstad Brussel wordt hier op pikante wijze voorgesteld en het onderzoek van de auteur wijst lichtpunten aan die onontbeerlijk zijn voor een goed begrip van de evolutie der Vlaamse gedachte.

Maar die boeken hebben niet alleen een belangrijke sociologische waarde en zijn onmisbare bronnen voor de activiteit van politiciërs en journalisten, zij bevatten bladzijden van nijpend scepticisme, van fijne geestigheid en van bitsige spot die de lectuur ervan maken tot een groot genot.

Ter illustratie van zijn doorpeiling der volksmentaliteit gaf Dirk Wilmars in 1975 nog een boek uit «Arm Vlaanderen zingt», waarin hij een overzicht geeft van het leven en de produktie van de 19e-eeuwse chansonnier André De Weerdt, wiens volksliedjes, die gezongen werden in café-chantants, in herbergen en op markten en openbare plaatsen, en die ons een verrassende kijk geven op het volksleven der vorige eeuw en op de reacties van de man uit de straat op de politieke gebeurtenissen van die dagen.

Dat wij van deze magistraat, wiens pseudoniem een personaliteit verbergt van grote wijsheid en van even grote literaire fantasie, nog veel zullen mogen verwachten, bewijzen ons de bundel aforismen, die hij uitgaf in 1975, getiteld «Om de dood te overwinnen zijn de kruipdieren gaan vliegen», waardoor wij ons verplaatst voelen in het rijk van het surrealisme, en tevens zijn historische roman uit de tijd der inquisitie «De Losbandigen», een magisch-

realistische film, met een zeer persoonlijke visie op de repressie van het Loïsme.

* * *

De grote hernieuwing in de poëzie die zich heeft voorgedaan na de beide wereldoorlogen en de sterke invloed die daarbij, in de Nederlandse letterkunde, is uitgegaan van het werk van Paul Van Ostayen, hebben zich ook niet onbetuigd gelaten bij jongere Antwerpe juristen die de dichtkunst beoefenen, waarbij ik wil noemen onze jonge confraters Eddy Van Vliet en Kris Geerts alsook de griffier bij deze rechtbank Werner Spillemaeckers.

De nieuwe dichtkunst wordt gekenmerkt door enkele essentiële elementen nl. de volledige vrijheid van de vorm, de afwezigheid van alle traditionele poëzie-recepten, het overbodige van de rationele verstaanbaarheid, de overheersing van de taal-muzikaliteit, het uitstijgen boven de begripsinhoud, de overdracht van het zwaartepunt van de dichter naar het gedicht zelf.

Paul Van Ostayen heeft zo treffend gezegd: «Poëzie is niet: gedachte, geest, fraaie zinnen, zij is noch doctoraal noch dada; zij is eenvoudig een in het metafysische geankerd spel met woorden». Door dat spel met woorden tracht de dichter door te dringen in het gebied van het naamloze, van het onzegbare om — naar de woorden van Van Vliet — gestalte te geven aan zijn poëtisch wereldbeeld waarvan hij de unieke schepper is.

Dit doel heeft Eddy Van Vliet nagestreefd op de gelukkigste wijze in de zeven dichtbundels die hij sedert 1964 heeft uitgegeven. Het lied van ik (1964); Duel (1967), Columbus tevergeefs (1969), Van bittere tranen, kollebloemen en andere blozende droefheden (1971), De Vierschaar (1973), Het grote verdriet (174), De wetten van Afscheid en herfst (1978), waarvoor hij onderscheiden werd in 1971 met de Ark-prijs en in 1975 met de Jan Campertprijs.

In deze bundels is het een ononderbroken tocht om het onuitsprekelijke te verwoorden, wat door de auteur genoemd wordt «een daad van bevestiging» en wanneer ook de taal, het spel met woorden hierbij essentieel is, laat toch Van Vliet aan de metafysische ondergrond, waarin dit spel geankerd zit, alle recht wedervaren.

Als voorbeeld zou ik U een der laatste gedichten van Van Vliet willen lezen, getiteld «Herfst», dat onlangs verscheen in het Nieuw Vlaams Tijdschrift en dat mij zeer bekoord heeft:

*De hemel heeft zijn blauwe gordijnen geruild
Armoede of een teken van verzet?*

*Verzet: beslist
tegen de zelfvoldaanheid van vruchten en vette ganzen
reeds ontdaan van hun schil en pluimen
alvorens de vorst hen om bescherming verzocht*

*Verzet tegen groen dat goud werd
en meent dat licht nog groeikracht geeft*

*Verzet tegen de vogels die blijven
niet wetende dat hoop stilstand is
op deze vooravond van de koude*

*Verzet tegen de wespen en de bloemen
die zich omwille van het leven begraven*

*Verzet tegen het zaad, het sap
en de heimelijke crocus*

*Verzet tegen de spreekwoorden
die na regen geen regen laten komen*

*Laat het nu vlug winter worden en
sneeuw het laatste spoor van herkenning dichten.*

Een hele wereld van onderbewustzijn, gestold in deze enkele verzen.

* * *

Onze confrater Kris Geerts gaf tot nog toe drie dichtbundeltjes uit: «Andante der wolken» (1975), «Selene mijn lief» (1977) en «Een lange droefheid als de avond valt» (1979). Hij gaf in eenvoudige doch soms dieptreffende verzen zijn ontgoocheling en zijn angst weer om het vergankelijke der dingen en zijn smachtend verlangen om zich te bestendigen en te overleven.

Hier even een fragment uit een van zijn bundels:

*Aan de schoonheid van
witte bloemen, gaat de dood
van het zaad vooraf,*

*Schors van knotwilgen,
zo hard en zo oneffen,
als het leven zelf.*

*«Zelfs in het grijs van regenwolken
valt er wit te ontdekken»
Mijn ziel houdt de gedachte gevangen
als het water van de sloot, de zon.*

*Leven is even
bloeien als ijsbloemen
op het zoldervenster.*

Een jong dichter waarvan nog veel te verwachten is.

* * *

Werner Spillemaeckers heeft betrekkelijk weinig geschreven. Het vijftal dichtbundeltjes die hij publiceerde in een periode van twintig jaren (van 1954 tot 1974) werden in 1974 samengevoegd in zijn «Verzamelde gedichten».

Deze gedichten zijn fel bewerkt geworden. Al wat niet onontbeerlijk en bepalend is werd eruit weggelaten. De diepere betekenis moet meer geraden dan opgenomen worden en in de «poësie pure» die ons hier wordt geboden, wordt soms heel het gedicht herleid tot het spel met woorden, zoals blijkt uit het volgende voorbeeld, waarin het ritme en de muziek ons, door de tekst heen, binnenleiden in een wereld van mysterie:

*doorheen mineurlanen van mijn woud
heeft zacht een bloem gezongen*

*ze wemelt week naar boven
maar als de lotusbloem
wil ze de nacht beminnen
en gaat met droef gezoem
haar scherven hart weer binnen*

*liefdewee is geen concerto
maar van gedempte orgeltonen
passacaglia door zwarte bomen*

*wijl ergens ver en angstaanjagend
in het schelle licht de vogels dromen*

*liefdewee is geen concerto
en schuwt
de vrouw die haar verwekte*

*en als de dag
haar weer verbeidt
is op de bloem een traan geleid*

Indien Paul Van Ostayen deze verzen had kunnen lezen, zouden zij hem lief geweest zijn, omdat de auteur met woorden speelt, zoals een jongleur met vuurfakkels.

En het is een spannende taak, achter het vuurwerk, de ondergrond te zoeken en te ontdekken waarin het woordenspel geworteld zit.

* * *

Op het veld van de Frans-Belgische letterkunde domineert als een toren de figuur van mevrouw Suzanne Lilar, thans nog ere-advocaat van onze balie en weduwe van onze betreurde stafhouder Albert Lilar.

Zij was één van de eerste vrouwelijke advocaten die te Antwerpen hun beroep uitoefenden en zij heeft dadelijk in dit midden opschudding verwekt door een artikel dat zij publiceerde in «Le Jeune Barreau», waarin zij haar eerste impressies als vrouwelijke advocate mededeelde.

Zij voorspelde daarin dat zij, niettegenstaande de moeilijkheden die zich voor haar en haar vrouwelijke confraters ophoopten, de zekerheid had te zullen slagen. Dit is op schitterende wijze bewaarheid geworden, zo al niet in de advocatuur, dan toch op het brede veld van de letterkunde.

In het jaar 1945 kwam zij zowel de rechtswereld als de letterkundige wereld verrassen met een toneelspel, «Le Burlador», dat gewijd is aan het doorgronden van de mysteries der liefde.

Doorweven met psychologische ontledingen en metafysische beschouwingen heeft zij een eigen figuur opgebouwd van Don Juan en een eigen visie ontwikkeld over zijn opvatting van de liefde en over het wezen van de vrouwen die hij verleidt. Het is een toneelstuk waarin de aardse liefde en de goddelijke liefde op het hoogste vlak geconfronteerd worden, een toneelstuk dat de vrucht is van diep denken en brede ervaring, dat beantwoordt aan de strengste eisen van de toneeltechniek, dat 150 maal opgevoerd werd in het Théâtre St. Georges te Parijs en waardoor S. Lilar een waardige plaats inneemt tussen onze grote Frans-Belgische toneelschrijvers Fernand Crommelynck en Michel de Ghelderode.

In twee kort daarop volgende toneelstukken, «Tous les chemins mènent au ciel» (1947) en «Le Roi lépreux» (1950), wordt hetzelfde thema op verrassend oorspronkelijke wijze behandeld: de heftige vleselijke passie en de mystieke extase van de liefde, hoe kunnen ze beide verzoend worden in de volheid van het leven?

In haar volgende boeken laat dit dilemma de auteur niet meer los. In twee romans, beide in 1960 verschenen, «La confession anonyme» en «Divertissement portugais», verwerkt zij het dilemma met merkwaardig literair talent. Het is echter vooral, naar mijn oordeel, in de nadien verschenen uitgebreide essays, «Journal de l'analogiste» (1954), «Le couple» (1963), «A propos de Sartre et de

l'amour» (1967) en «Le malentendu du deuxième sexe» (1969), dat zij met alle middelen van de psychologie, de wijsbegeerte, de wetenschap, de mystiek en de poëzie een heerlijk betoog levert over de geschiedenis van het paar en de mythe ervan en met Plato aantoonde dat het vlees leidt tot het goddelijke, dat de menselijke passie een goddelijke liefde is, die zichzelf niet kent.

Aan de hand van een verbijsterende en oorspronkelijke documentatie op de meest verscheiden gebieden toont S. Lilar in het merkwaardig boek «Le Couple» aan dat het ideaal van de verhouding tussen man en vrouw de warmte is van het gevoel en de duur van de vereniging. Daardoor wordt tegen het erotisme de werkelijke en duurzame liefde in het huwelijk in eer hersteld.

Dit is niet de mening van vele feministische bewegingen. Onze auteur verdedigt haar stelling in twee boeken tegenover Jean-Paul Sartre en Simone de Beauvoir. Het is een betwisting op het hoogste vlak en vormt een hoofdstuk van de Europese letterkunde van deze tijd dat buitengewone betekenis heeft.

Een in 1976 verschenen boek van S. Lilar, «Une enfance gantoise», geeft ons een briljante autobiografie van de schrijfster en dit literair meesterwerkje licht ons in over de groeibodem waarop haar verder werk grotendeels gebouwd werd.

* * *

Na dit beknopt overzicht dat, naar ik vrees voor U al te lang zal uitgevallen zijn, moeten wij besluiten.

U zult voorzeker van mening zijn dat wij in het globaal letterkundig werk van Antwerpse juristen een zeer grote verscheidenheid vinden, zowel in de beoefende genres als in de kwaliteit van de voortgebrachte werken.

Sommige van de besproken dicht- of prozawerken staan oneindig hoger verheven dan andere en wanneer, tussen de behandelde geschriften, er ook voorkomen die minder de aandacht verdienen, is het een feit dat talrijke letterkundige scheppingen van onze Antwerpse rechtsgeleerden van de allerbeste kwaliteit zijn en dat enkele zelfs een internationale faam hebben verworven.

Deze vaststelling kunnen wij maken zowel voor de in het Frans gestelde als voor de in het Nederlands geschreven literaire produkten. Is het niet betekenisvol dat, zowel bij de Franse als bij de Vlaamse Antwerpse juristen, meerderen verkozen werden tot lid van onze nationale academiën: Charles Bernard en Suzanne Lilar in de Académie royale de Langue et de Littérature Françaises; Arthur Cornette, Jozef Muls en August van Cauwelaert in de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde.

En is het niet bijzonder eervol voor onze rechtswereld dat de thans nog als ere-advocaat tot de Antwerpse balie behorende Suzanne Lilar, uitsluitend wegens de hoge verdiensten van haar letterkundig werk, in de adelstand werd verheven met de titel van barones, een feit waarvan, voor een vrouw, in heel onze Belgische literatuur geen precedent te vinden is?

Talrijke van de besproken schrijvers zijn voorzeker, na een periode rechtspraktijk, het rechtsleven ontrouw geworden en hebben zich volledig gewijd aan hun letterkundig werk, doch dit heeft voor hen geen kloof betekend tussen hun literaire belangstelling en de beoefening van het recht. Zij zijn steeds deelachtig gebleven aan de atmosfeer waarin de rechtsbedeling leeft, met de diepmenselijke tra-

giek die voortdurend bij haar beoefening tot uiting komt, met de wil om steeds te streven naar meer volmaaktheid, meer rechtvaardigheid en ook naar meer goedheid. Zij hebben de lucht geademd van het gebied waarnaar in hun jeugdijaren hun voorkeur was gegaan, waarvan zij zich een ideaal hadden voorgesteld dat hun nooit vreemd is geworden,

waarin de inspiratie van hun literair werk nog groten-deels te vinden is en dat op allen zijn zeer diepe sporen heeft nagelaten. Zij behoren allen tot onze juridische familie, die trots mag zijn op hun prestaties en die een plicht vervult van eenvoudige rechtvaardigheid door hen te herdenken en hulde te brengen aan hun werk.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 12 MAART 1980

Voorzitter: baron Richard

Raadsheer-rapporteur: de h. Legros

Eerste advocaat-generaal: de h. Charles

Advocaat: mr. Kirkpatrick

1. Advocaat — Beroepsgeheim en geheimhouding — Door vorige raadsman verstrekte inlichtingen — a) Mededeling aan onderzoeksrechter — b) Mededeling aan cliënt —
2. Rechten van de mens — Eerlijk proces — Begrip.

1. a) *Onverminderd de toepassing van de regels van de beroepsplichtenleer verzet art. 458 Sw. er zich niet tegen dat een advocaat, ter gelegenheid van de verdediging van de belangen van zijn cliënt, aan de procureur des Konings of aan de onderzoeksrechter mededeling doet van inlichtingen die hij van een andere advocaat, ex-raadsman van dezelfde cliënt, verkregen heeft en die verband houden met het waarnemen van die belangen door die raadsman.*

b) *Het beroepsgeheim dat de advocaat bindt, slaat op de vertrouwelijke mededelingen en de geheimen van zijn cliënt.*

Onverminderd de regels van de beroepsplichtenleer wordt het beroepsgeheim niet geschonden als een advocaat aan een gemeenschappelijke cliënt inlichtingen bekendmaakt die hem door zijn confrater zijn meegedeeld in het raam van hun gemeenschappelijk optreden voor hun cliënt. Zulks is ook het geval als dergelijke inlichtingen verstrekt worden op een ogenblik dat de advocaat die ze meedeelt, niet meer de raadsman is van de gemeenschappelijke cliënt.

2. *Een proces wordt niet oneerlijk doordat een partij om deontologische redenen «moreel en beroepshalve in de onmogelijkheid» verkeerde bepaalde bescheiden over te leggen.*

B. t/ G.

Gelet op het bestreden arrest, op 31 januari 1980 gewezen door het Hof van Beroep te Brussel, kamer van inbeschuldigingstelling;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 458 van het Strafwetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de verplichting tot geheimhouding van de advocaat beperkt tot de enkele «vertrouwelijke mededelingen die hij van zijn cliënt ontvangen heeft» en «tot de feiten, voorstellen tot akkoord of inlichtingen die verband

houden met een welbepaalde zaak en die hem in vertrouwen zijn medegedeeld door de raadsman van de tegenpartij»,

terwijl «de aan of door een advocaat geschreven brieven gedekt zijn door het beroepsgeheim, onverschillig door wie zij zijn geschreven of aan wie zij zijn gericht. Zij mogen niet worden aangevoerd of bij het dossier worden gevoegd» en in elk geval, werd de briefwisseling tussen advocaten vermoed vertrouwelijk te zijn zolang het tegendeel niet is bewezen:

Overwegende dat in het middel aan het Hof enkel theoretische kritiek uitgeoefend wordt op een in het arrest vermelde rechtsregel, zonder dat de gegevens van de zaak worden opgegeven waaruit kan worden opgemaakt of de rechters in hoger beroep die regel hebben toegepast en derhalve zonder dat nader bepaald wordt in welk opzicht het arrest door die rechtsregel toe te passen de artikelen 458 van het Strafwetboek en 97 van de Grondwet in het hen voorgelegde geval heeft geschonden;

Dat het middel niet ontvankelijk is bij gebrek aan voorwerp;

Over het tweede middel, afgeleid uit de miskenning van de bewijskracht van de akten en uit de schending van de artikelen 1315 en volgende van het Burgerlijk Wetboek, 97 van de Grondwet, 31 en 65 van het Wetboek van Strafvordering,

doordat het arrest enkel op grond van een in eisers conclusie van hoger beroep weergegeven passage uit de door de graaf van Vlaanderen op 9 november 1977 voor de eerste voorzitter van het hof van beroep afgelegde verklaring oordeelt dat de graaf van Vlaanderen «de houding van meester G. helemaal niet heeft bekritiseerd», doch «dat hij hem daarentegen bewust als advocaat en als algemeen gevolmachtigde heeft behouden»,

terwijl die passage betrekking heeft op een in april 1977 bestaande toestand en bijgevolg beoordeling niet mogelijk maakt van de toestand na 9 augustus 1977 dat is bij en na de indiening van de klacht door meester G. tegen eiser, hetgeen geschiedde «bij brief met briefhoofd van de verdachte ... die klacht niet werd getekend door de graaf van Vlaanderen ... de graaf van Vlaanderen geen melding heeft gemaakt van de volledige inhoud van de brieven van 22 april, 28 april en 5 mei 1977 uitgaande van de burgerlijke partij» (conclusie in hoger beroep van eiser):

Overwegende dat het arrest de bekritiseerde considerans grondt op het stilzwijgen van de graaf van Vlaanderen bij zijn verhoor op 9 november 1977 door de eerste voorzitter

van het hof van beroep en niet op welbepaalde gegevens met betrekking tot de in april 1977 bestaande toestand;

Overwegende dat het arrest overigens vermeldt, enerzijds, «dat niets er zich tegen verzette dat de cliënt die door artikel 458 van het Strafwetboek wordt beschermd en die daarvan afschrift had ontvangen van meester B., die afschriften of het origineel van die brieven overhandigde aan de onderzoeksrechter of ze door zijn advocaat Meester G. liet overhandigen» en anderzijds, «dat niet in ernst kan worden betwist dat meester G., die advocaat en algemeen gevolmachtigde van zijn cliënt was, van hem de opdracht had gekregen die stukken aan de onderzoeksrechter te overhandigen om de belangen van zijn cliënt te kunnen verdedigen; dat de overhandiging met de instemming van zijn cliënt is geschied»;

Dat het middel steunt op een onjuiste uitlegging van het arrest en mitsdien feitelijke grondslag mist;

Over het derde middel, afgeleid uit de miskenning van de bewijskracht van de akten, en uit de schending van de artikelen 1315 en volgende van het Burgerlijk Wetboek, 97 van de Grondwet, 31 en 65 van het Wetboek van Strafvordering,

doordat het arrest, zonder te verwijzen naar een stuk uit het dossier, niettegenstaande de betwisting daarvan door eiser, verklaart «dat meester G. als algemeen gevolmachtigde van zijn cliënt en niet in zijn eigen naam gehandeld heeft» en «dat niet in ernst kan worden betwist dat meester G. die advocaat en algemeen gevolmachtigde was van zijn cliënt, van hem de opdracht had gekregen de stukken te overhandigen aan de onderzoeksrechter om de belangen van zijn cliënt te verdedigen; dat de overhandiging met de instemming van zijn cliënt geschied is»; dat het hof van beroep er niet op gewezen heeft dat, wanneer de volmacht nietig is wegens vormgebrek, de bekrachtiging moet geschieden in de voor de geldigheid van de volmacht vereiste vorm,

terwijl, hoewel de benadeelde partij ongetwijfeld aan een derde schriftelijk bijzondere volmacht kan verlenen om zich in haar plaats burgerlijke partij te stellen, de gevolmachtigde die de belangen waarneemt van een persoon, daarentegen niet kan aanvoeren dat de belangen van zijn volmachtgever geschaad werden om zich in diens naam burgerlijke partij te stellen tegen de schadeverwekker; hier is het de gevolmachtigde die over het eigen recht van de volmachtgever zou beschikken om een vordering tot vergoeding in te stellen;

Overwegende dat het middel geen betrekking heeft op het bestaan van bezwaren in verband met het door eiser, burgerlijke partij, aan verweerder ten laste gelegde misdrijf, zodat het niet ontvankelijk is;

Over het vierde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 458 van het Strafwetboek, 97 van de Grondwet, 1315 en volgende van het Burgerlijk Wetboek en miskenning van beginselen van openbare orde,

doordat, na als beginsel te hebben gesteld dat een verdachte «die als advocaat inlichtingen ontvangen heeft van een gewezen raadsman, het beroepsgeheim niet schendt wanneer hij in naam en in het belang van zijn cliënt die inlichtingen bekendmaakt aan de procureur des Konings en de onderzoeksrechter», het arrest nalaat te wijzen op het feit dat volgens meester G. het hier inlichtingen betreft welke,

zoals de verdachte in zijn verklaring van 10 oktober 1979 betoogt, zijn verstrekt in het raam van een soort rekening en verantwoording (conclusie in hoger beroep van eiser),

terwijl het hof van beroep aldus de traditionele opdracht van de advocaat als helper van het gerecht verkeerdelijk uitbreidt tot die van onderzoeker, vervolgens van tipgever van de politie, ofschoon de openbare orde er zich tegen verzet dat iemand die tot het beroepsgeheim gehouden is, zij het een advocaat of een geneesheer, de tijdens de uitoefening van zijn beroep verkregen inlichtingen mededeelt en voor het overige uit geen stuk waarop het Hof vermag acht te slaan blijkt dat die onthullingen «in naam en in het belang van die cliënt» zouden zijn gedaan, daar eiser in zijn conclusie in hoger beroep aangevoerd heeft «dat de litigieuze klacht tegen de burgerlijke partij ingediend werd bij brief die het briefhoofd droeg van de verdachte» en «dat de graaf van Vlaanderen geen melding heeft gemaakt van de volledige inhoud van de brieven van 22 april, 28 april en 5 mei 1977 uitgaande van de burgerlijke partij»;

Overwegende dat, enerzijds, onverminderd de toepassing van de regels van de beroepsplichtenleer, artikel 458 van het Strafwetboek zich niet ertegen verzet dat een advocaat ter gelegenheid van de verdediging van de belangen van zijn cliënt, aan de procureur des Konings of aan de onderzoeksrechter mededeling doet van inlichtingen welke hij van een andere advocaat, ex-raadsman van dezelfde cliënt, verkregen heeft en welke verband houden met het waarnemen van die belangen door die raadsman;

Overwegende dat, anderzijds, het arrest in feite vaststelt «dat niet in ernst kan worden betwist dat meester G., die advocaat en algemeen gevolmachtigde was van zijn cliënt, van deze de opdracht had gekregen om de stukken (de aan de onderzoeksrechter overhandigde afschriften of de originelen van de brieven) aan de onderzoeksrechter te overhandigen, om de belangen van de cliënt te kunnen verdedigen; dat die overhandiging met de instemming van zijn cliënt geschied is»;

Dat het arrest artikel 458 van het Strafwetboek niet schendt;

Dat het middel in dat opzicht faalt naar recht;

Overwegende dat, voor het overige, het middel niet nader aangeeft in welk opzicht het arrest de andere in het middel aangewezen wetsbepalingen geschonden heeft; dat het, bij gebrek aan nauwkeurigheid, niet ontvankelijk is;

Over het vijfde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 458 van het Strafwetboek, 97 van de Grondwet, 1315 en volgende van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het hof van beroep, na als beginsel in rechte te hebben gesteld dat «wanneer een advocaat een last van zijn cliënt voorlopig heeft aanvaard, alles wat verband houdt met de uitvoering van die last niet gedekt is door het beroepsgeheim», de bewijskracht van de akten miskent door daaruit de in feite verkeerde gevolgtrekking te maken «dat bovendien uit de aan het hof voorgelegde stukken blijkt dat de passages uit de brieven van 25 maart, 5 mei en 9 mei 1977 betrekking hebben op daden van beheer die meester B. als gevolmachtigde heeft gesteld»,

terwijl «uit geen door de verdachte overgelegde brief blijkt dat de burgerlijke partij als algemeen gevolmachtigde van de graaf van Vlaanderen zou hebben gehandeld en evenmin dat zij in naam en voor rekening van laatstgenoemde enige bijzondere geldbelegging zou hebben ge-

daan» (conclusie in hoger beroep van eiser), zodat het hof van beroep niet kon verklaren dat de litigieuze passages «betrekking hebben op daden van beheer die meester B. als gevolmachtigde heeft gesteld»; immers 1) de tekstueel in eisers conclusie in hoger beroep weergegeven passages uit de brief van 25 maart 1977 doelen op een «basisakkoord» dat niet is gesloten in naam en voor rekening «van de cliënt», alsmede op de materiële overhandiging van aandelen Florazur aan de cliënt, op 23 maart 1976, welke aandelen door eiser uitsluitend binnen het raam van zijn opdracht als advocaat werden teruggevorderd; 2) de passage uit de brief van 5 mei 1977 handelt over een transactie «met derden» waarbij eiser eraan toevoegt dat hij «die zaak niet van dichtbij gevolgd heeft»; 3) de passages uit de brief van 9 mei 1977 «een persoonlijke opinie» van eiser weergegeven betreffende «de aandelen Florazur» en gewag maken van een persoonlijke aankoop van 20 aandelen Sansovino;

en terwijl het boven alle twijfel verheven is dat eiser gebruik heeft gemaakt van de vertrouwelijke briefwisseling onder advocaten om zijn noodzakelijke vertrouwensman, meester G. te spreken over kwesties waarbij derden betrokken waren, namelijk het feit dat de graaf van Vlaanderen «zelf de onderhandelingen met derden, onder wie mevr. X., heeft gevoerd» en dat «3 x 10 aandelen werden aangekocht door mevr. X. en haar twee zonen»:

Overwegende dat het middel kritiek oefent op de considerans van het arrest volgens welke eiser als gevolmachtigde en niet als advocaat zou hebben gehandeld;

Overwegende dat, zoals volgt uit het antwoord op het vierde middel, het middel niet ontvankelijk is bij gebrek aan belang, ook al was het gegrond;

Over het zesde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 458 van het Strafwetboek, 97 van de Grondwet, 1315 en volgende van het Burgerlijk Wetboek,

doordat, na te hebben vastgesteld, in feite, dat de graaf van Vlaanderen eiser als advocaat heeft behouden «naar het lijkt, uiterlijk tot 3 mei 1977, dag waarop eiser hem zijn ereloonstaat heeft gestuurd», het hof van beroep vermeldt, in rechte, «dat artikel 458 van het Strafwetboek zich er niet tegen verzet dat een advocaat, in zijn hoedanigheid van noodzakelijke vertrouwensman van zijn cliënt, die dit artikel wil beschermen, aan laatstgenoemde, wanneer de verdediging van diens belangen zulks vergt, mededeling doet van wat hij van een confrater die de vertrouwensman is van dezelfde cliënt, vernomen heeft tijdens en in het raam van hun gemeenschappelijk optreden voor die cliënt»;

terwijl de brief van 9 mei 1977 van de burgerlijke partij, waaruit verweerder eenzijdig een passage had gekozen en bekendgemaakt, dagtekent van na zijn optreden als advocaat voor de graaf van Vlaanderen, zodat eiser op dat ogenblik zeker niet meer «de vertrouwensman van dezelfde cliënt was»;

terwijl meester G. onmogelijk van genoemde brief van 9 mei 1977 kennis kan hebben gehad «tijdens en in het raam van hun gemeenschappelijk optreden voor de cliënt», aangezien hij op die dag openlijk tegenstander was geworden van eiser aan wie hij in zijn brief van 16 mei 1977 in herinnering ging brengen dat hun briefwisseling strikt vertrouwelijk was en moest blijven, hetgeen in overeenstemming was met de eisen van de Orde van Advocaten;

en terwijl het hof van beroep op de passage uit de brief van 9 mei 1977 niet het beginsel mocht toepassen dat «de advocaten die tot geheimhouding verplicht zijn, nochtans

uit het oogpunt van artikel 458 van het Strafwetboek ontslagen zijn van die verplichting door de instemming van hun cliënt» en de graaf van Vlaanderen geenszins bevoegd was, vooral niet waar het de brieven van na 3 mei 1977 betrof, die immers niet aan hem waren gericht, om meester G. te ontslaan van zijn verplichting tot geheimhouding jegens een van zijn confraters die hem in vertrouwen schreef en aan wie hij zelf elke afwijking van de regel dat de gevoerde briefwisseling vertrouwelijk was, had verboden;

Overwegende dat de considerans die het arrest in rechte maakt in verband met de toepassing van artikel 458 van het Strafwetboek, en die in het middel wordt weergegeven, doelt op het geval van mededelingen onder advocaten;

Overwegende dat het beroepsgeheim dat de advocaat bindt, slaat op de vertrouwelijke mededelingen en de geheimen van zijn cliënt;

Dat, onverminderd de regels van de beroepsplichtenleer, het beroepsgeheim niet wordt geschonden wanneer een advocaat aan een gemeenschappelijke cliënt inlichtingen bekendmaakt die hem door zijn confrater zijn medegedeeld in het raam van hun gemeenschappelijk optreden voor hun cliënt; dat zulks ook het geval is als dergelijke inlichtingen verstrekt worden op een ogenblik dat de advocaat die ze mededeelt niet meer de raadsman is van de gemeenschappelijke cliënt;

Dat het middel faalt naar recht;

Over het zevende middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 458 van het Strafwetboek, 97 van de Grondwet, 1315 en volgende van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het hof van beroep overwogen heeft, enerzijds, dat het beroepsgeheim van de advocaten geldt voor «de feiten, voorstellen tot akkoord of inlichtingen die verband houden met een welbepaalde zaak en die hem in vertrouwen zijn medegedeeld door de raadsman van de tegenpartij, en anderzijds op de opwerping van eiser «dat de verdachte zelf, in de door hem op 16 mei 1977 aan de burgerlijke partij gerichte brief, toegeeft dat de tussen partijen gevoerde briefwisseling vertrouwelijk is», antwoordt dat de rechter niet gebonden is «door de beoordeling van de beklagde of diens correspondent»;

terwijl de redenering van het hof van beroep aldus een tegenstrijdigheid bevat die gelijkstaat met het ontbreken van motivering, aangezien het daardoor niet mogelijk is te weten wanneer een brief van een advocaat vertrouwelijk is, daar het oordeel van de afzender van de brief of zijn correspondent over het vertrouwelijk karakter van de brief nu eens voldoende dan weer onvoldoende wordt geacht om de rechter te binden;

Overwegende dat het middel betreffende de vertrouwelijke aard van «de tussen partijen gevoerde briefwisseling», de onwettelijkheid niet aangeeft waaraan het arrest zou lijden ten gevolge van deze beweerde tegenstrijdigheid;

Dat het middel, zelfs al was het gegrond, niet ontvankelijk is bij gebrek aan nauwkeurigheid;

Over het achtste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 458 van het Strafwetboek, 97 van de Grondwet, 31 en 65 van het Wetboek van Strafvordering,

doordat het hof van beroep als beginsel gesteld heeft dat «zo het bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaald misdrijf een ogenblikkelijk misdrijf is, het bewijs van het misdrijf

of van het ontbreken ervan kan volgen uit latere handelingen of feiten, met name uit het thans voor het hof gevoerde onderzoek».

terwijl het hof van beroep hierbij het tijdstip waarop een ogenblikkelijk misdrijf wordt begaan en dat uiteraard samenvalt met het ogenblik zelf waarop het strafbare feit wordt gepleegd verwacht met het tijdstip waarop dat feit wordt bewezen welk bewijs uiteraard kan voortvloeien uit gegevens welke na de daad zelf werden verzameld;

en terwijl de graaf van Vlaanderen door zijn latere verklaring van 9 november 1977 de ogenblikkelijke misdrijven niet heeft kunnen ongedaan maken welke op 9 en 12 augustus 1977 (dag waarop de klacht bij de procureur des Konings werd ingediend) en 8 september 1977 (dag van de burgerlijke partijstelling) werden begaan door meester G. die zelf de klacht waarin passages uit de brieven van verweerder waren opgenomen, alleen en, op dat ogenblik zonder de medewerking van de graaf van Vlaanderen, heeft opgemaakt, ondertekend en ingediend;

Overwegende dat het middel niet nader aangeeft in welk opzicht het arrest de vermelde wetsbepalingen zou hebben geschonden;

Dat het middel niet ontvankelijk is;

Over het negende middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, 457, 466 en 468 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het arrest verklaart, enerzijds, «dat bovendien uit de aan het hof voorgelegde stukken blijkt dat de passages uit de brieven van 25 maart, 5 mei en 9 mei 1977 betrekking hebben op daden van beheer die meester B. als gevolmachtigde heeft gesteld» en, anderzijds, «dat geen nieuwe verrichtingen dienen te worden gelast, nu het onderzoek volledig is»;

terwijl er geen sprake kan zijn van een eerlijk proces wanneer:

eerste onderdeel, het hof van beroep zijn overtuiging enkel steunt op door eiser listig uitgezochte passages uit brieven;

tweede onderdeel, hoewel de overlegging van de volledige tekst van de brieven van 25 maart en 9 mei 1977 het bedrog bij de eenzijdige overlegging van passages aan het licht had kunnen brengen, deze aan eiser niet toegestaan werd op grond dat, hoewel alleen de overlegging van de volledige tekst een eerlijk proces had kunnen mogelijk maken door het volledig bewijs dat de litigieuze brieven geen betrekking hebben «op daden van beheer die meester B. als gevolmachtigde heeft gesteld», tegen die overlegging verzet werd aangetekend door 1) verweerder zelf die in zijn brief van 16 mei 1977 aan eiser schreef: «Ik heb uw brief van 12 mei 1977 goed ontvangen. In afwachting van het advies van de stafhouder stem ik er niet in toe de brief als niet vertrouwelijk te beschouwen. Op instructie van de stafhouder deel ik hem trouwens de volledige inhoud van onze briefwisseling mee»; 2) de stafhouder van de Orde, die «in zijn antwoord op 27 oktober 1977 het volstrekt vertrouwelijk karakter van die briefwisseling bevestigd heeft en verbod heeft opgelegd de briefwisseling voor de rechtbank voor te leggen en er zelfs gebruik van te maken ten aanzien van wie dan ook. Het hoofd van de Orde van Advocaten, dit standpunt opnieuw bevestigd heeft in zijn antwoord, op 6 juli 1978, aan de onderzoeksrechter Masson die hem dienaangaande had ondervraagd» (conclusie in

hoger beroep van eiser); 3) de procureur-generaal bij het hof van beroep, daar hij enerzijds te allen tijde erop moet toezien dat de tuchtregels van de balie worden nageleefd en inzonderheid de beslissing in acht wordt genomen waarbij de stafhouder beide partijen verboden heeft «ten aanzien van om het even wie» gebruik te maken van de litigieuze brieven, ook al is het hof van beroep van mening dat «de rechter niet gebonden is door een reglement inzake plichtenleer en evenmin door een beslissing van de stafhouder van de Orde van Advocaten» en daar anderzijds eiser, op straffe van aangifte door de procureur-generaal op grond van artikel 457 van het Gerechtelijk Wetboek, moreel en beroepshalve in de onmogelijkheid geplaatst werd de volledige tekst van zijn brieven van 25 maart en 9 mei 1977 over te leggen, hoewel hij dat had moeten kunnen doen opdat het proces eerlijk zou verlopen:

Over het eerste onderdeel:

Overwegende dat uit de voorgaande overwegingen blijkt dat het middel steunt op een onjuiste uitlegging van het arrest;

Dat dit onderdeel van het middel feitelijke grondslag mist;

Over het tweede onderdeel:

In zoverre het middel de schending aanvoert van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden:

Overwegende dat het proces niet oneerlijk wordt doordat eiser om deontologische redenen «moreel en beroepshalve in de onmogelijkheid» verkeerde bepaalde bescheiden over te leggen;

Overwegende dat het hof van beroep, kamer van inbeschuldigingstelling, overigens op onaantastbare wijze heeft geoordeeld «dat geen nieuwe verrichtingen dienen te worden bevolen, nu het onderzoek volledig is»;

Dat het middel in dat opzicht niet kan worden aangenomen;

In zoverre het middel de schending aanvoert van de artikelen 457, 466 en 468 van het Gerechtelijk Wetboek:

Overwegende dat eiser niet aangeeft in welk opzicht het arrest die bepalingen zou hebben geschonden;

Dat het middel in dat opzicht niet ontvankelijk is bij gebrek aan nauwkeurigheid;

Om die redenen, verwerpt de voorziening; veroordeelt eiser in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 3 JUNI 1980

Voorzitter: de h. Châtel

Raadsheer-rapporteur: de h. Vervloet

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Wegverkeer — Proces-verbaal — Bewijswaarde.

De processen-verbaal die overeenkomstig art. 62 van de Wegverkeerswet zijn opgesteld en verzonden, leveren weliswaar bewijs op, zolang het tegendeel niet bewezen is, van de materiële vaststellingen die de verbalisanten binnen de perken van hun bevoegdheid hebben gedaan, maar zulks geldt niet voor de gevolgtrekkingen die de verbalisanten uit

die vaststellingen afleiden of de juridische beschouwingen die zij eraan vastknopen.

Van I. e.a. t/ Van der V. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 26 maart 1980 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

I. Op de voorziening van eiser als beklagde:

A. In zoverre zij gericht is tegen de beslissing op de strafvordering:

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 62, eerste lid, van de Wegverkeerswet en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de beslissing hoofdzakelijk laat steunen op de grond dat niet gebleken zou zijn «dat er zich een verkeersteken van snelheidsbeperking op 60 kilometer per uur op de weg, door Van de M. gevolgd, bevond op zulke plaats dat het verplichtende uitwerking had op de plaats van het ongeval»;

terwijl, eerste onderdeel, in het proces-verbaal, op 14 november 1977 opgemaakt door de rijkswachtbrigade van Aalst en gekenmerkt door notitienummer 5367/A, op bladzijde 4 uitdrukkelijk door de verbaliserende rijkswachters werd vastgesteld dat de snelheid op de weg waar het ongeval zich voordeed in beide richtingen was beperkt tot 60 kilometer per uur ingevolge de aanwezigheid van het verkeersteken C 43 en deze vaststelling in overeenstemming is met de aanduidingen door dezelfde verbalisanten aangebracht op hun plan gevoegd bij voornoemd proces-verbaal, en waaruit duidelijk bleek dat genoemde C 43-borden op zulke wijze waren aangebracht dat ze bindende uitwerking hadden op het verkeer ter plaatse van het ongeval; door op te merken dat niet gebleken is dat er een verkeersbord van snelheidsbeperking op de weg door Van de M. gevolgd bestond op zulke plaats dat het verplichte uitwerking had, en door na te laten aan te geven waaruit eventueel het bewijs van het tegendeel van wat door de verbalisanten vastgesteld was, zou zijn geleverd, het arrest artikel 62, eerste lid, van de Wegverkeerswet, dat aan de processen-verbaal van de rijkswacht bewijskracht toekent tot bewijs van het tegendeel wordt geleverd, schendt;

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat eiser de miskenning van de wettelijke bewijswaarde van een proces-verbaal aanvoert;

Overwegende dat de processen-verbaal die overeenkomstig artikel 62 van de Wegverkeerswet zijn opgesteld en verzonden, weliswaar bewijs opleveren, zolang het tegendeel niet bewezen is, van de materiële vaststellingen die de verbalisanten binnen de perken van hun bevoegdheid hebben gedaan, maar dat zulks niet geldt voor de gevolgtrekkingen die de verbalisanten uit die vaststellingen afleiden of de juridische beschouwingen die zij eraan vastknopen;

Overwegende dat het proces-verbaal, op 14 november 1977 onder nummer 5367/A opgesteld door de rijkswacht van Aalst, vermeldt dat «... bovendien in beide richtingen de snelheid beperkt is tot 60 kilometer per uur ingevolge het verkeersteken C 43»; dat de verbalisanten tevens op de bij dat proces-verbaal gevoegde situatietekening de verkeersborden C 43 die zich bevonden in de nabijheid van de plaats van het ongeval hebben aangeduid;

Overwegende dat het arrest beslist: «Het is niet gebleken

dat er zich een verkeersteken van snelheidsbeperking op 60 kilometer per uur op de weg, door Van de M. gevolgd, bevond op zulke plaats dat het verplichte uitwerking had op de plaats van het ongeval»;

Overwegende dat het hof van beroep aldus, om zijn oordeel over de snelheidsbeperking op de plaats van het ongeval te vormen, voortgaat op de materiële vaststelling van de rijkswacht betreffende de aanwezigheid van een verkeersbord C 43 op de weg gevolgd door verweerder Van de M., en derhalve de wettelijke bewijswaarde van het proces-verbaal van de rijkswacht niet miskent;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

(...)

NOOT—Zie ook Cass., 4 september 1956, *Pas.*, 1956, I, 1306; Cass., 17 oktober 1962, *Pas.*, 1963, I, 216; Cass., 8 december 1970, *Arr. Cass.*, 1971, 354; Cass., 17 mei 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 956.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 22 APRIL 1980

Voorzitter: baron Richard

Raadsheer-rapporteur: de h. Caenepeel

Eerste advocaat-generaal: de h. Charles

Advocaten: mrs. Schepens en Bützler

Taalgebruik in gerechtszaken — Douane en Accijnzen — Akten van rechtspleging — Dagvaarding — Vertaling.

1. *De processen-verbaal van het bestuur der douane en accijnzen zijn geen akten van rechtspleging in de zin van art. 38 van de wet van 15 juni 1935.*

Het bestuur heeft derhalve krachtens die bepaling — en ook niet krachtens enige andere wettelijke bepaling — niet de verplichting om bij de overhandiging of de kennisgeving aan de overtreder van de in het Nederlands opgemaakte processen-verbaal daaraan een Franse vertaling toe te voegen.

2. *De verklaring van de gerechtsdeurwaarder dat hij bij de dagvaarding een Franse vertaling heeft gevoegd, geldt tot betichting van valsheid.*

D. t/ Belgische Staat

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 38 en 40 van de wet van 15 juni 1935 over het gebruik der talen in gerechtszaken, 1, § 2, van de wet van 28 december 1912 en 238 van de algemene wet van 26 augustus 1822 betreffende douane en accijnzen (thans artikelen 270 en 271 van de algemene wet zoals gecoördineerd door het koninklijk besluit van 18 juli 1977) en van de rechten van de verdediging,

eerste onderdeel, *doordat* het arrest beslist dat de afwezigheid van vertaling van de aan eiser toegestuurde afschriften van de processen-verbaal van 7 februari, 26 februari en 15 april 1975 geen nietigheid meebrengt, op grond dat de wet de betekening van de processen-verbaal inzake douane en accijnzen niet vereist en dat het toesturen van het afschrift, voorgeschreven door de wet, niet gelijk te

stellen is met de betekening waarvan sprake in artikel 38 van de wet van 15 juni 1935,

terwijl de processen-verbaal inzake douane en accijnzen akten van rechtspleging uitmaken waarop artikel 38 van de wet van 15 juni 1935 toepasselijk is en, wegens het doorslaggevend belang van deze akten van vervolging ten opzichte van de toekomstige beklaagden, de vertaling van het afschrift bij de wettelijke opgelegde kennisgeving zich opdringt ter eerbiediging van de rechten van de verdediging, zodat, aangezien de kennisgeving van bedoeld afschrift aan eiser diende te geschieden in een Waalse gemeente, het toevoegen van een Franse vertaling op straffe van nietigheid was voorgeschreven en de afwezigheid van zulk een vertaling minstens de rechten van de verdediging schendt;

tweede onderdeel, doordat het arrest aanneemt dat een Franse vertaling was gehecht aan de dagvaarding voor de Correctionele Rechtbank te Brugge en aan de dagvaarding voor het Hof van Beroep te Brussel,

terwijl de betreffende vertaling niet in het dossier voorhanden is:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat de processen-verbaal van het bestuur der douane en accijnzen geen akten van rechtspleging zijn in de zin van artikel 38 van de wet van 15 juni 1935; dat het bestuur derhalve niet krachtens die bepaling — en ook niet krachtens enige andere wettelijke bepaling — de verplichting had om bij de overhandiging of de kennisgeving aan eiser van de in het Nederlands opgemaakte processen-verbaal daaraan een Franse vertaling toe te voegen;

Overwegende dat, met betrekking tot de processen-verbaal, de rechten van de verdediging worden gevrijwaard door artikel 22 van de wet van 15 juni 1935, krachtens hetwelk eiser kon vorderen dat aan het dossier een Franse vertaling van de processen-verbaal zou worden toegevoegd;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest releveert dat «bij de dagvaarding een Franse vertaling werd gehecht, zoals uitdrukkelijk in het exploit is vermeld»;

Overwegende dat de verklaring van de gerechtsdeurwaarder dat hij bij de dagvaarding een Franse vertaling heeft gevoegd, geldt tot betichting van valsheid; dat eiser de verklaring slechts kan bestrijden door de rechtspleging van betichting van valsheid in te stellen, maar hij niet aan toont dat te hebben gedaan;

Overwegende dat op 3 mei 1977 tegen het vonnis van de eerste rechter hoger beroep werd ingesteld door eiser, het openbaar ministerie en het Ministerie van Financiën; dat nu artikel 205 van het Wetboek van Strafvordering geen toepassing vond, de zaak bij de rechters in hoger beroep aanhangig werd gemaakt, niet door de dagvaarding om voor hen te verschijnen, maar door de verklaring van hoger beroep, vervolgens, na vernietiging van het arrest van het Hof van Beroep te Gent, door de verwijzing naar het Hof van Beroep te Brussel; dat, nu eiser voor het Hof van Beroep te Brussel is verschenen en er zich over de zaak zelf verdedigd heeft, zij het onder opwerping van de nietigheid van de dagvaarding, het hof van beroep geldig van de zaak kennis heeft genomen;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

RAAD VAN STATEN

7e KAMER — 12 MAART 1980

Voorzitter: de h. Adriaens

Staatsraden: de hh. Depondt (rapporteur) en Debaedts

Eerste auditeur: de h. Grommen

Advocaat: mr. Uyttersprot

Internationaal privaatrecht — Vreemde minderjarige — Procesvertegenwoordiging.

De vertegenwoordiging in rechte van een vreemde minderjarige wordt beheerst door zijn nationale wet.

F.L. t/ Belgische Staat (Minister van Justitie)
nr. 20.181

Gezien verzoekschrift ingediend op 5 mei 1978 door Louiza F. van Marokkaanse nationaliteit, handelend namens het minderjarig kind Minoun M.;

Overwegende dat het beroep strekt tot vernietiging van de beslissing van de minister van Justitie van 28 maart 1978 waarbij de verzoekende partij wordt gelast de voornoemde Minoun M., geboren op 26 november 1976 te Oudjama (Marokko), binnen dertig dagen terug naar zijn land van herkomst te brengen;

Overwegende dat de verzoekende partij sinds 1969 regelmatig in België gevestigd is; dat haar raadsman in een schrijven van 10 januari 1978 aan de minister van Justitie liet weten dat zijn cliënt krachtens een «Acte de Charge» van 1 oktober 1977, het onderhoud en de opvoeding op zich had genomen van een van de negen kinderen van haar broer die in Marokko woonde en volledig invalide was terwijl haar schoonzuster, moeder van het kind, «zeer zenuwachtig was van aard, mede door het groot aantal kinderen»; dat luidens de voornoemde «Acte de Charge», opgemaakt door twee notarissen «met toelating van de kadi van Oujda», het kind Minoun M. door zijn vader overgedragen werd aan de verzoekende partij met last «te zorgen voor zijn opvoeding en in al zijn behoeften, totdat hij in staat zal zijn het zonder te stellen» en dat de verzoekende partij «het recht zal hebben te beslissen waar zij met het kind zal wonen en met hem naartoe zal reizen»; dat, steeds volgens voornoemde akte, «mevrouw F. erkent bezit te hebben genomen van haar neef en er zich toe verbindt hem te onderhouden, zonder enige uitzondering»; dat luidens een attest van 4 april 1978 van een Marokkaans geneesheer, de gezondheidstoestand van de moeder van het minderjarig kind «haar niet toelaat te zorgen voor haar gezin en haar kinderen»; dat Minoun M. daarop met de verzoekster naar België kwam en met haar te Berchem woonde;

Overwegende dat de tegenpartij een exceptie van niet-ontvankelijkheid van het beroep opwerpt dat de verzoekende partij, die ter zake de bewijslast draagt, niet bewijst dat zij als vertegenwoordiger van de minderjarige Minoun M. in rechte kan treden, dat een «acte de charge» weliswaar het «opvoedingsrecht» aan de verzoekende partij blijkt verleend te hebben maar dat de vertegenwoordiging in rechte «eerder ressorteert onder de ouderlijke macht» die te oordelen naar deze «acte de charge» aan de verzoekende partij niet werd overgedragen;

Overwegende dat de verzoekende partij hierop antwoordt dat «de bewaking, de opvoeding en het onderhoud» van het kind waarmede zij door de «acte de charge» belast werd, «de ingrediënten zijn van de ouderlijke macht» en dat volgens artikel 97 van de Mudawwana «de bewaking van een minderjarige erin bestaat zoveel mogelijk deze te behoeden tegen alles wat voor hem nadelig zou kunnen zijn, het op te voeden en voor zijn belangen te waken, met andere woorden een fysieke en morele bescherming»;

Overwegende dat de staat en de rechtsbekwaamheid van de vreemdelingen in België door de wet van hun nationaliteit worden bepaald, tenzij deze wet met de openbare orde in België in strijd is; dat ter zake met toepassing van de Marokkaanse wet moet worden uitgemaakt of de verzoekende partij namens het minderjarig kind Minoun M. in rechte kan optreden;

Overwegende dat een dahir van 18 december 1957, bekendgemaakt in het Bulletin Officiel van Marokko van 25 juli 1958 het boek III van het wetboek betreffende de persoonlijke status en de erfopvolging («Mudawwana») toepasselijk heeft gemaakt over geheel het Marokkaans Koninkrijk; dat luidens artikel 97 van dit wetboek de bewaking van het kind («Hudana») erin bestaat dit kind zoveel mogelijk te behoeden tegen alles wat hem nadelig zou kunnen zijn, het op te voeden en voor zijn belangen te waken, dat zelfs zo uit de bewoordingen van voornoemde «acte de charge» kan worden afgeleid dat de verzoekende partij met de bewaking over dit kind, zoals bepaald in het vermelde artikel 97, belast was, hieruit nog niet blijkt dat zij namens dit kind een annulatieberoep voor de Raad van State kan instellen; dat overeenkomstig artikel 147 van boek IV van het wetboek betreffende de persoonlijke status en de erfopvolging, toepasselijk gemaakt over geheel het Marokkaans Koninkrijk krachtens een dahir van 25 januari 1958, bekendgemaakt in het Bulletin Officiel van 26 december 1958, de voogd bekwaam is om een minderjarige «wettelijk te vertegenwoordigen»; dat de verzoekende partij niet bewijst en dat ook uit het dossier niet blijkt dat de verzoekende partij als voogd over het minderjarig kind Minoun M. werd aangesteld;

Overwegende dat een nader onderzoek moet worden bevolen om uit te maken of krachtens de voornoemde «acte de charge», en zonder als wettelijke voogd aangesteld te zijn, de verzoekende partij overeenkomstig de Marokkaanse wet de nodige rechtsbekwaamheid bezit om namens het minderjarige kind dat aan haar zorgen werd toevertrouwd, in rechte op te treden en meer in het bijzonder een rechtsvordering in te stellen.

Besluit:

Artikel 1. — De debatten zijn heropend

Artikel 2. — Het lid van het auditoraat door de auditeur-generaal aangesteld, wordt met bedoeld onderzoek belast.

Artikel 3. — De kosten zijn voorbehouden.

NOOT—De rechtspleging in het I.P.R.

1. Daar de wettelijke regeling inzake rechtspleging de wijze van werking en uitoefening van een der staatsmachten betreft, werd en wordt algemeen aanvaard dat de rechtspleging beheerst wordt door de *lex fori*, de wet van het gerecht waarvoor de procedure gevoerd wordt (F. Rigaux,

Droit international privé, II, Larcier, Brussel, 1979, nr. 839; Cass., 8 oktober 1964, *Pas.*, 1965, I, 125; Cass., 11 januari 1979, *J.T.*, 1979, 464; Hof Brussel, 11 oktober 1963, *Pas.*, 1964, II, 271; Hof Brussel, 11 december 1965 (2 arr.), *R.C.J.B.*, 1970, 5, met noot F. Rigaux; Rb. Brussel, 25 april 1969, *J.T.*, 1969, 408; Rb. Brussel, 30 oktober 1969, *J.T.*, 1970, 548; Rb. Brussel, 21 december 1977, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 76; Jrb. Brussel, 4 december 1968, *J.T.*, 1969, 105; Jrb. Brussel, 12 maart 1969, *J.T.*, 1969, 372). Dat de rechterlijke macht van een land zou functioneren op een door vreemd recht voorgeschreven wijze, is op basis van soevereiniteitsoverwegingen uitgesloten.

Ongeacht het op de grond van de zaak toepasselijk (vreemd) recht bepaalt de *lex fori* o.m. op welke wijze een geding moet worden ingeleid (Hof Gent, 29 juni 1965, *Pas.*, 1966, II, 196), de rechtsmiddelen die tegen een rechterlijke beslissing aangewend kunnen worden en de termijnen ervoor (Hof Gent, 5 juni 1968, *R.W.*, 1968-69, 265), het schriftelijk of mondeling karakter van de procedure, het al of niet vereist zijn van een voorafgaande verzoeningsfase, ... (F. Rigaux, *a.w.*, nr. 843). Dikwijls bevat de *lex fori* trouwens bijzondere regels voor bepaalde procedureaspecten van I.P.R.-gedingen (zie in ons Ger. W. o.m. de artt. 40 en 55).

2. De *lex fori* is echter slechts toepasselijk op wat eigenlijk tot de rechtspleging behoort. Een aantal met de procedure verwante problemen worden aan de *lex fori* onttrokken en onderworpen aan de *lex causae*, omdat ze geacht worden eerder tot de grond van de zaak te behoren dan tot de wijze van procederen.

Zo worden verjarings- en vervaltermijnen (en hun aard) niet bepaald door de *lex fori*, maar door de *lex causae*. Het is immers logisch dat de wet die een recht beheerst ook op de verjaring van dit recht moet toegepast worden (L. Schuermans en P. Lavrysen-Van Eupen, «Onrechtmatige daad en schadeloosstelling naar Belgisch Internationaal Privaatrecht», *T.P.R.*, 1974, 663, nr. 13, en de verwijzingen aldaar). Deze termijnen hangen trouwens meestal nauw samen met (of maken deel uit van) de politiek die in een bepaald land — waarvan de wet volgens onze verwijzingsregels de zaak ten gronde beheerst — gevoerd wordt m.b.t. een bepaald rechtsinstituut. Aldus bepaalt de wet die de afstamming beheerst de termijn voor het instellen van de vordering tot opsporing van het moederschap (Cass., 4 mei 1950, *Arr. Cass.*, 1950, 557), van de onderhoudsvordering wegens vermoedelijk vaderschap (Hof Brussel, 15 juni 1962, *R.W.*, 1962-63, 1584; Hof Brussel, 13 juni 1964, *Pas.*, 1965, II, 184; Rb. Brussel, 27 september 1963, *J.T.*, 1964, 282; Rb. Charleroi, 5 april 1968, *J.T.*, 1968, 549; Rb. Brussel, 11 oktober 1972, *J.T.*, 1973, 80; in die zin ook: art. 1, 3e lid, van het Haags Verdrag van 24 oktober 1956 nopens de wet welke op onderhoudsverplichtingen jegens kinderen toepasselijk is, *B.S.*, 30 september 1970; zie echter Rb. Tongeren, 19 februari 1965, *R.W.*, 1964-65, 1520 en Rb. Brussel, 4 juni 1971, *R.W.*, 1971-72, 392), van de vordering tot ontkenning van vaderschap (Rb. Antwerpen, 16 november 1962, *Pas.*, 1964, III, 52; J. DE CEUSTER en S. REICH, «Kroniek internationaal privaatrecht (1975-1978)», *R.W.*, 1978-79, 2633, nr. 84 en de daar geciteerde rechtspraak). Ook voor vorderingen uit onrechtmatige daad wordt aanvaard dat de *lex loci delicti commissi* (of de op basis van de rechtssfeerregel toepasselijke wet) de verjaringstermijn bepaalt (Hof Brussel, 11 april 1972, *R.W.*, 1973-74, 1212; Rb. Brussel, 27 januari 1967, *Pas.*, 1967, III, 84; Rb. Brus-

sel, 9 april 1969, *R.W.*, 1969-70, 1396; L. Schuermans en P. Lavrysen-Van Eupen, *a.w.*, 663, nr. 13; art. 8, 8°, van het Haags Verdrag van 4 mei 1971 nopens de wet welke van toepassing is op verkeersongevallen op de weg, *B.S.*, 7 mei 1975; vgl. *Rb. Aarlen*, 16 juni 1964, *Jur. Liège*, 1964-65, 141).

3. De vertegenwoordiging in rechte van onbekwamen behoort eveneens tot de problemen die aan het toepassingsgebied van de *lex fori* onttrokken worden. Daar de procesrechtelijke vertegenwoordiging van onbekwamen behoort tot — of beter: deel uitmaakt van — hun handelings(on)bekwaamheid en hun bescherming, wordt ze beheerst door de wet toepasselijk op hun persoonlijk statuut, d.i. hun nationale wet. De Raad van State volgt in het hier gepubliceerde arrest — door te overwegen dat het Marokkaanse recht toepasselijk is op de vraag of een Marokkaans kind in rechte kan worden vertegenwoordigd door de persoon die krachtens een «acte de charge» moet zorgen voor zijn opvoeding — een unanieme rechtsleer en rechtspraak (*F. Rigaux, a.w.*, nr. 875 en 878; *R. Vander Elst, Droit international privé*, in *Répertoire Notarial*, dl. XV, boek XIV; *Brussel*, 1977, nr. 9.6; *Hof Gent*, 10 april 1961, *R.C.J.B.*, 1962, 21, met noot *R. Vander Elst*, vooral nr. 6; *Hof Brussel*, 14 februari 1962, *Pas.*, 1963, II, 227; *Hof Brussel*, 15 juni 1962, *R.W.*, 1962-63, 1584; *Hof Gent*, 29 juni 1965, *Pas.*, 1966, II, 196; *Hof Brussel*, 4 december 1970, *J.T.*, 1971, 236; *Hof Brussel*, 27 oktober 1972, *J.T.*, 1973, 334; *Rb. Antwerpen*, 21 april 1961, *R.W.*, 1961-62, 436; *Rb. Antwerpen*, 16 november 1962, *Pas.*, 1964, III, 52; *Rb. Gent*, 30 juni 1975, *T. Not.*, 1975, 230). Deze opvatting vinden we eveneens terug in het verdragsrecht (zie art. 1, 3e lid, van het Haags Verdrag van 24 oktober 1956 nopens de wet welke op onderhoudsverplichtingen jegens kinderen toepasselijk is, *B.S.*, 30 september 1970).

De mogelijke inwerkingtreding van het Haags Verdrag van 14 maart 1978 over de toepasselijke wet op de vertegenwoordiging (tekst gepubliceerd in *R.C.D.I.P.*, 1977, 639) zal geen invloed hebben op deze zienswijze: het probleem van de procesrechtelijke vertegenwoordiging valt immers buiten het toepassingsgebied van het verdrag (art. 2, 2; zie ook *J.G. Sauveplanne*, «Het Haagse verdrag over de toepasselijke wet op de vertegenwoordiging», *R.W.*, 1978-79, 1267).

Jan De Ceuster

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

6e KAMER — 1 APRIL 1977

Voorzitter: de h. Ceulemans

Raadsheren: de hh. Vanderhoecht (rapporteur) en Raymaekers

Advocaat-generaal: de h. Kuyt

Advocaat: mr. De Smedt

Aanplakbiljet — Rechten van de mens — Ter beschikking stellen van plaatsen voor aanplakking.

Niet in te zien is om welke reden de beperking van het recht affiches aan te plakken tot de plaatsen die door de

gemeenteoverheid voor aanplakking zijn bestemd of vooraf en schriftelijk door de eigenaar worden vergund, strijdig zou zijn met art. 10 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens.

Een eventueel in gebreke blijven van de gemeente bij het ter beschikking stellen van voor aanplakking bestemde plaatsen is zonder incidentie op de toepasselijkheid van de besluitwet van 29 december 1945.

Z. e.a.

(...)

Beklaagd van: (...)

A. Met overtreding van de artt. 1 en 2 van de besluitwet van 29 december 1945, aangevuld bij de besluitwet van 6 december 1946 opschriften, affiches, beeld- of fotografische voorstellingen, vlugschriften, of plakbriefjes op de openbare weg of op bomen, aanplantingen, plakborden, voor- of zijgevel, muren omheiningen, pijlers, palen, zuilen, bouwwerken, monumenten, of andere langs de openbare weg of in de onmiddellijke nabijheid ervan liggende opstanden te hebben aangebracht, op andere plaatsen dan die welke door de gemeenteoverheden tot aanplakking zijn bestemd of vooraf en schriftelijk werden vergund door de eigenaar of door de gebruiksgerechtigde, voor zover de eigenaar insgelijks zijn akkoordbevinding vooraf en schriftelijk heeft betuigd;

B. wetens medegeholpen te hebben tot het uitgeven of verspreiden van enigerlei drukwerken, zonder dat daarin de ware naam en woonplaats van de schrijver of van de drukker zijn vermeld (art. 299, eerste lid, *Sw.*);

(...)

Overwegende dat de schuld van beklaagden aan de feiten van de tenlasteleggingen, zoals bewezen verklaard door de eerste rechter, door het onderzoek voor het hof bewezen gebleven is;

Overwegende dat de grondwettelijkheid van de besluitwet van 29 december 1945, regelmatig genomen door de in raad vergaderde ministers, niet ter beoordeling staat van het hof;

Overwegende dat beklaagden bij vergissing een middel willen putten uit artikel 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 10 december 1948, hoewel deze enkel de waarde heeft van een aanbeveling en in België geen wettelijke kracht heeft;

Dat artikel 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, gesloten te Rome op 4 november 1950 en door het Belgisch Parlement bekrachtigd op 13 mei 1955, wel kracht van wet heeft en net hetzelfde beginsel in dezelfde bewoordingen huldigt;

Overwegende dat ditzelfde artikel 10 echter een uitvoerig tweede lid behelst waarin al de beperkingen worden opgesomd die door de wet kunnen voorzien worden en die «noodzakelijke maatregelen in een democratische maatschappij» genoemd worden en waaronder onder meer vermeld worden «maatregelen met het oog op de verzekering van de orde»;

Overwegende dat niet in te zien is om welke reden de beperking van het recht affiches aan te plakken tot de plaatsen welke door de gemeenteoverheid tot aanplakking zijn bestemd of vooraf en schriftelijk door de eigenaar worden vergund strijdig zou zijn met voormeld artikel 10 van het Europees Verdrag;

het tweede lid i.v.m. het waarborgen van het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht (i.v.m. *contempt of court*). Uit het arrest is alleszins te leren dat de motivering betreffende de vervulling van de voorwaarden van lid 2 om tot beperking van grondrechten over te gaan accuraat, adequaat, pertinent, omstandig en objectief dient te zijn. Hierna wordt aangetoond dat het arrest het Hof van Beroep te Antwerpen op geen enkele wijze hieraan voldoet, wel integendeel.

12. In het geannoteerde arrest wordt gemeend dat kan worden volstaan met een motivering in de stijl van «dat niet in te zien is»; een dergelijk gebrek aan inzicht leidt tot wat, *horresco referens*, wel eens genoemd is de «*clauses échappatoires*», volgens welke de tweede leden van de artt. 8, 9, 10 en 11 van het E.V.R.M. ruime *ontsnappings* mogelijkheden inhouden t.a.v. de, dan, vrij gratis geformuleerde eerste leden van die artikelen. Het tegendeel dient te worden aanvaard.

A fortiori geldt zulks i.v.m. het derde, feitelijk, argument van de beklagden, door het hof in de voorlaatste overweging omgekeerd: het zou er niet toe doen dat een gemeenteverheid géén plaatsen voor aanplakking ter beschikking zou stellen. Zulks kan evident niet worden gevolgd, omdat de *uitsluiting* van deze vorm van meningsuiting t.a.v. door de overheid gecontroleerde mogelijke plaatsen evident in geen verhouding kan staan tot een gerechtvaardigde en redelijke overweging van ordehandhaving: een uitsluiting kan, met andere woorden, geen beperking worden geacht. En zeker niet t.a.v. de expressievrijheid die, zoals in de rechtspraak van het U.S. Supreme Court steeds wordt geëxpliciteerd, een preferentiële positie geniet: de overheid heeft een zeer zware bewijslast ter verantwoording van beperkingen ter zake (*Organisation for a Better Austin v. Keefe*, 29 L.Ed. 2d, 1).

13. Besloten moet worden dat het geannoteerd arrest dan ook lijdt aan een ernstig gebrek aan motivering. De Nederlandse officier van justitie, mr. J.J. Abspoel (*Studenten, moordenaars en ander volk. Kritische kanttekeningen van een officier van justitie*, Ede 1979, p. 181) heeft, in het algemeen, daarover opgemerkt: «Vooral de strafrechter heeft nog te vaak de gewoonte om veel te overwegen maar zelden uitgebreid te motiveren. Hij somt in zijn vonnissen allerlei bewijsmiddelen op zonder daar veel verband in te brengen. Dan barst hij ineens uit in de kreet dat hij het ene wel en het andere niet bewezen acht, zonder enige toelichting van het hoe en waarom. Uiteindelijk besluit hij met de exclamation dat hij, gelet op het feit, de persoon en de omstandigheden van de dader hem veroordeelt tot een bepaalde straf. Deze nietszeggende formule wordt zowel gebezigd voor een geldboete van twee tientjes, als voor een gevangenisstraf van jaren. In feite zijn de uitspraken even onbegrijpelijk als de oorlogskreten der Apache's.»

Dit krasse citaat moge hier op zijn plaats worden geacht, omdat juist t.a.v. inperkingen van rechten en vrijheden de hoogste eisen dienen te worden gesteld aan de motiveringsplicht.

Leo Neels
Eerstaanwezend Assistent
Afdeling Publiek Recht
K.U.Leuven

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL

7e KAMER — 25 SEPTEMBER 1980

Voorzitter: de h. Geysen

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Verhasselt en Dekock

Advocaat-generaal: de h. Keereman

Advocaten: mrs. Siffert en Bergmans

Pensioenen werknemers — Pensioen ingaande voor de eerste maal vanaf 1 januari 1977 — Regularisatiebijdrage betaald voor een bepaald verzekeringsjaar — Toewijzing aan een ander verzekeringsjaar — Art. 32ter Algemeen Reglement — Onwettig.

Wanneer de pensioenaanvrager ononderbroken, op een gewoontelijke en hoofdzakelijk wijze, vanaf 1 april 1931 tot einde december van dat jaar arbeidsprestaties leverde en blijkt dat de regularisatiestorting voor het verzekeringsjaar lopende van 1 april 1931 tot en met 31 maart 1932 eveneens de minimumpensioenstorting voor het kalenderjaar 1931 omvat, is de gewoontelijke en hoofdzakelijke tewerkstelling bewezen voor het jaar 1931.

Op grond van het nieuwe derde lid van art. 32ter van het Algemeen Reglement dit gewoontelijke en hoofdzakelijke karakter ontzeggen en de voor de periode van 1 april 1931 tot en met 31 december 1931 gedane betaling toebedelen aan een ander kalenderjaar, druist in tegen het bepaalde bij de artt. 9, §1, en 10, §1, van het K.B. nr. 50 en is onwettig.

Rijksdienst voor Werknemerspensioenen t/ Van de V.

Het hoger beroep strekt tot wijziging van het bestreden vonnis in zoverre het, na vernietiging van de aangevochten administratieve beslissing betekend op 10 oktober 1978, en rekening houdend met de toegestane regularisatie voor de periode van 1 april 1931 tot en met 31 maart 1933 waarvoor de regularisatiebijdragen werden betaald, ook het kalenderjaar 1931 valideerde in de beroepsloopbaan van geïntimeerde, en zijn rustpensioen als werknemer werd bepaald naar rato van een loopbaanbreuk van 7/45, waarin begrepen twee toegevoegde jaren, met ingang van 1 april 1978, waardoor de bepalingen van artikel 23ter, derde lid, van het koninklijk besluit van 21 december 1967, ingevoegd bij artikel 13 van het koninklijk besluit van 5 april 1976, zouden zijn geschonden.

Deze wetsbepaling luidt: «Wanneer de in het vorig lid beoogde pensioenstortingen verricht worden voor een bepaald verzekeringsjaar dat gespreid is over twee kalenderjaren, is het bewijs van een gewoontelijke en hoofdzakelijke tewerkstelling geleverd voor het laatste van de twee kalenderjaren waarover het verzekeringsjaar gespreid is».

Appellant stelt dat, bij toepassing van deze bepaling, aangezien het verzekeringsjaar in de onderhavige zaak telkens loopt van 1 april van het ene jaar tot de laatste dag van maart van het volgend jaar, de toegestane regularisatiestorting nopens het verzekeringsjaar 1931/32, slechts het bewijs levert van een gewoontelijke en hoofdzakelijke tewerkstelling voor het kalenderjaar 1932 en niet voor het kalenderjaar 1931, derwijze dat bij ontstentenis van bewijs van een gewoontelijke en hoofdzakelijke tewerkstelling voor het kalenderjaar 1931, dit ten onrechte is gevalideerd door de eerste rechter.

Geïntimeerde voert aan dat hij in werkelijkheid op een onafgebroken gewoontelijke en hoofdzakelijke wijze vanaf 1 april 1931 tot einde december van dat jaar arbeidsprestaties leverde in de uitvoering van een arbeidsovereenkomst, waarvoor hem trouwens toegelaten werd regularisatiebijdragen over deze maanden te betalen.

Zoals blijkt uit de gegevens van het regularisatiedossier bedroeg het bedrag van de regularisatiestorting over de periode:

1 april 1931 t.e.m. 30 juni 1931:	
3 x 6 =	18fr.
1 juli 1931 t.e.m. 31 december 1931:	
6 x 25 =	150fr.
	168fr.

Geïntimeerde voldeed derhalve als arbeider aan de vereiste minimum pensioenstorting, zoals geregeld bij artikel 32ter, lid 2, a, van voormeld koninklijk besluit, waarbij wordt bepaald dat een pensioenstorting van 48fr. per jaar voor het kalenderjaar 1931 volstaat voor het bewijs van een gewoontelijke en hoofdzakelijke tewerkstelling over dat jaar.

Aangezien de bepalingen inzake bewijslevering van de tewerkstelling die een recht op rustpensioen als werknemer openen, de openbare orde raken (Cass., 10 september 1975, Arr. Cass., 1976, 55), dient het hof ambtshalve de waarde van de door geïntimeerde aangevoerde bewijsvoering te toetsen aan de ten deze bepaalde wettelijke bewijsregeling.

Het hof komt aldus tot de vaststelling dat in de onderhavige aangelegenheid de toepassing van de hierboven geciteerde bepaling van artikel 32ter, derde lid, indruist tegen het fundamenteel recht van geïntimeerde op validatie van het jaar 1931, nu hij dit recht rechtstreeks put uit de bepaling van artikel 10, § 1, en artikel 9, § 1, van het koninklijk besluit nr. 50, dat als volmachtwet primeert op de bepaling van voormeld derde lid, uitgevaardigd bij gewoon koninklijk besluit.

Bedoeld artikel 10, § 1, bepaalt inderdaad uitdrukkelijk dat het recht op het rustpensioen per kalenderjaar wordt verkregen, de loopbaanbreuk samengesteld zijnde enerzijds, uit een teller die de weergave is van het aantal kalenderjaren waarin hij gewoonlijk en hoofdzakelijk arbeid presteerde of die als dusdanig zijn gelijkgesteld, anderzijds, uit een noemer vertegenwoordigende het aantal kalenderjaren begrepen in de periode, ingaande op 1 januari van het jaar van de twintigste verjaardag en ten vroegste op 1 januari 1926 en eindigend op 31 december van het jaar dat de eerste dag van de maand volgend op zijn 65e of zijn 60e verjaardag voorafgaat, naargelang het een man of een vrouw betreft; terwijl artikel 9, § 1, bepaalt: «een jaar tewerkstelling als werknemer vóór één januari 1955 komt slechts in aanmerking voor de toekenning van het rustpensioen voor zover deze tewerkstelling tijdens het beschouwde jaar gewoonlijk en hoofdzakelijk is.»

Volgens artikel 9, § 1, gelezen in samenhang met artikel 10, § 1, van hetzelfde besluit nr. 50, wordt derhalve een rustpensioen toegekend per kalenderjaar waarvoor het bewijs is geleverd dat de arbeidsprestaties een gewoonlijk en hoofdzakelijk karakter hadden;

Het verwerven van een rustpensioen van werknemer per kalenderjaar vindt ook nog uitdrukking in artikel 12, tweede lid, van hetzelfde koninklijk besluit, zoals gewijzigd bij artikel 8 van de wet van 27 juli 1971, waar het recht op een aanvullend pensioen ook per kalenderjaar wordt geregeld.

Artikel 15, 1°, van dezelfde volmachtwet verleent de Koning de bevoegdheid te bepalen wat wordt verstaan onder gewoontelijke en hoofdzakelijke tewerkstelling; dit geschiedde o.m. bij artikel 29 van het koninklijk besluit van 21 december 1967, ter zake van belang, dat bepaalt dat elke tewerkstelling als werknemer welke zich normaal over 185 dagen van minstens vier uur per kalenderjaar uitstrekt, of elke tewerkstelling in dezelfde hoedanigheid welke minstens 1.480 uur per kalenderjaar omvat, aangezien wordt als «gewoonlijk en hoofdzakelijk»;

Bij artikel 4 van de wet van 27 februari 1976 tot invoering van een artikel 7bis in het koninklijk besluit nr. 50, wordt, wat de pensioenen betreft die vóór de eerste maal daadwerkelijk ten vroegste ingaan op 1 januari 1977, een bijkomend vereiste gesteld ter validatie van kalenderjaren gelegen vóór 1 januari 1946: een tewerkstelling die aan deze datum voorafgaat kan maar worden in aanmerking genomen mits hiervoor pensioenstortingen werden verricht.

Krachtens het tweede lid van deze wetsbepaling heeft de Koning de bevoegdheid het bedrag van de pensioenbijdragen te bepalen, vereist opdat een kalenderjaar vóór 1946, tijdens hetwelk de tewerkstelling plaatsvond, als een jaar van gewoontelijke en hoofdzakelijke tewerkstelling wordt beschouwd.

Ter uitvoering hiervan bepaalt het voormelde artikel 32ter, lid 2, deze minimumpensioenbijdragen.

In de gevallen waarin met zekerheid de affectatie van de pensioenstorting voor een bepaald kalenderjaar van vóór 1946 kan geschieden en deze pensioenstorting minstens gelijk is aan het wettelijk minimumbedrag voor het beoogde kalenderjaar, bewijst de pensioengerechtigde dat zijn tewerkstelling het bij de wet vereiste gewoontelijke en hoofdzakelijke karakter voor dat jaar bezit.

Dit gewoontelijke en hoofdzakelijke karakter ontzeggen op grond van de bepaling van het derde lid van voormeld artikel 32ter, dat de affectatie van de gedane pensioenstorting verandert door haar toe te bedelen aan een ander kalenderjaar dan dat waarvoor ze is verricht, druist in tegen de wettekst van artikelen 10, § 1, en 9, § 1, krachtens welke een kalenderjaar dient te worden gevalideerd zodra de tewerkstelling gewoonlijk en hoofdzakelijk is en, anderzijds, het bewijs hiervan is geleverd door storting van de minimumpensioenbijdrage, zoals bepaald bij artikel 7bis van hetzelfde koninklijk besluit nr. 50.

De in artikel 32ter, derde lid, bepaalde regeling, waarbij de pensioenstorting gedaan voor een bepaald kalenderjaar als bewijs van een gewoontelijke en hoofdzakelijke tewerkstelling tijdens dit jaar onbestaande wordt geacht — terwijl ze voldoende is volgens de norm bepaald bij artikel 7bis voormeld, geconcretiseerd bij het tweede lid van gezegd artikel 32ter, ter validatie van dat kalenderjaar — blijkt dus in te houden dat de Koning de hem bij dit artikel 7bis verleende bevoegdheid heeft overschreden. Deze regeling kan dus ter zake krachtens artikel 107 van de Grondwet niet worden toegepast.

Zoals blijkt uit de gegevens van het dossier, heeft het bestreden vonnis het jaar 1931 derhalve terecht gevalideerd in de beroepsloopbaan van geïntimeerde.

(...)

(Voorzitter: de h. Van Bever—Raadsheren: de hh. Colle en Roose—Advocaten: mrs. Mertens, Volckaert, Vander-
vennet en Schepens—In de zaak: V. t/ D., D., en N.V. B.)

Hof Gent (8e Kamer), 13 februari 1980

*Onrechtmatige daad — Schade en schadeloosstelling
— Materiële schade van ouders ten gevolge van over-
lijden van 26-jarige zoon — Geen vaststaand verlies.*

Bij een ongeval is een 26-jarige werknemer van de N.M.B.S. om het leven gekomen. Het statuut van de N.M.B.S. bepaalt dat de vergoedingen die aan slachtoffers van ongevallen of aan hun rechthebbenden worden uitgekeerd, het karakter hebben van voorschotten die van de voor het ongeval aansprakelijke derde kunnen worden teruggevorderd. De N.M.B.S. vordert betaling van het kapitaal van de rente, dat zij ten voordele van de ouders heeft gevestigd.

«Het slachtoffer was geboren op 8 april 1951 en dus 26 jaar op het ogenblik van het ongeval. Zijn vader was seingever bij de N.M.B.S. en is sindsdien gepensioneerd.

«Volgens de thans heersende gebruiken is het naar redelijkheid niet te verwachten dat een 26-jarige zoon een groter deel van zijn loon zou afgeven aan zijn ouders dan hetgeen beantwoordt aan de kosten van zijn onderhoud.

«Zo nog kan aanvaard worden dat hij daarenboven zijn genegenheid laat blijken door geschenken in geld of natura die wellicht overtreffen wat uitgehuwde kinderen geven, dan gaat het niet om iets waarop de ouders stellig konden rekenen en waarvan het verlies vaststaande is.

«De N.M.B.S. heeft dus bij subrogatie geen recht kunnen verwerven op dit beweerd inkomstenverlies.»

(Voorzitter: de h. Viaene—Raadsheren: de hh. De Baets en Laurens—Advocaat-generaal: de h. Leroy—Advocaten: mrs. Overdenborger, Tillekaerts loco Verschoore, Van Herreweghe loco Cordier en Deketele loco Fazzi—In de zaak: N.M.B.S. e.a. t/ C. e.a.).

NOOT—Zie, voor recente rechtspraak in verband met de materiële schade van de ouders ten gevolge van het overlijden van een kind: J. Schrijvers, «De lichamelijke schade in cijfers», R.W., 1979-80, 2835-2838, nr. 8.

EUROPEES RECHT

Overzicht van de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 135/79 — Firma Gedelfi Grosseinkauf/ Hauptzollamt Hamburg-Jonas — 3 juni 1980 — Heffingen — Sinaasappelsap (prejudiciële zaak).

Het geschil dat aan het verwijzingsvonnis ten grondslag ligt, heeft betrekking op de wettigheid van een door het Hauptzollamt Hamburg-Jonas gegeven belastingaanslag en is gebaseerd op de gemeenschapsrechtelijke bepalingen betreffende de gemeenschappelijke ordening der markten

in de sector van op basis van groenten en fruitverwerkte producten.

De firma Gedelfi heeft in januari 1978 vier partijen sinaasappelsap uit Israël in de Bondsrepubliek Duitsland ingevoerd. Deze goederen gaf zij aan onder post 20.07 BII a) (vruchtesappen met een dichtheid van 1,32 of minder bij 15°, met een waarde van meer dan 30 ERE per 100 kg nettogewicht van sinaasappelen).

Bij onderzoek van de douaneaangifte is het Hauptzollamt tot de conclusie gekomen dat de goederen moesten worden ingedeeld onder post 20.07 BII b) 1 aa) ongegiste vruchtesappen, zonder toegevoegde alcohol, met een dichtheid van 1,33 of minder bij 15°, met een waarde van 30 ERE of minder per 100 kg nettogewicht van sinaasappelen met een gehalte aan toegevoegde suiker van meer dan 30 gewichtpercenten.

Voor beide posten geldt een gelijk invoerrecht, maar bij de invoer van onder laatstgenoemde post ingedeelde producten wordt bovendien een heffing toegepast.

Volgens de verordeningen wordt er van uitgegaan dat sinaasappelsap met een waarde van meer dan 30 ERE per 100 kg, die onder post 20.07 BII a) valt, een zo hoog gehalte aan natuurlijke suiker bevat dat het niet nodig is daarop een heffing op het gehalte aan toegevoegde suiker toe te passen.

Partijen zijn het erover eens dat na toepassing van de wisselkoers RE/DM het bedrag van 30 ERE dat wordt aangehouden ter onderscheiding van beide onderhavige tariefposten gelijk was aan een bedrag van DM 109,80 (1 ERE = DM 3,60).

Bij de berekening van de waarde van het ingevoerde sinaasappelsap is het Hauptzollamt in zijn gewijzigde aanslag ervan uitgegaan dat de gegevens voor de bepaling van deze waarde waren uitgedrukt in US\$.

Bij een wisselkoers van DM 2,10 = 1\$, zou de waarde van het ingevoerde sinaasappelsap DM 103,64 per 100 kg nettogewicht hebben bedragen, dat wil zeggen minder dan het bedrag van DM 109,80 dat gelijk werd geacht aan 30 ERE.

De importeur heeft niet betwist dat deze berekeningsmethode in overeenstemming is met de toepasselijke communautaire bepalingen. Hij heeft echter gesteld dat wanneer het sinaasappelsap op dezelfde dag in een andere Lid-Staat zou zijn ingevoerd, deze berekeningsmethode ertoe zou hebben geleid dat de waarde van het sinaasappelsap op een bedrag van meer dan 30 ERE zou zijn bepaald, met het gevolg dat de invoer van dezelfde goederen in een andere Lid-Staat heffingvrij zou zijn.

In het verwijzingsvonnis wordt, nadat is erkend dat de situatie werkelijk zo lag, de ongelijke belasting tussen de verschillende Lid-Staten beschouwd als een inbreuk op het in artikel 40 EEG-Verdrag vervatte discriminatieverbod en bovendien als een schending van het algemene gelijkheidsbeginsel.

Op grond daarvan heeft het Finanzgericht Hamburg de volgende vraag gesteld:

«Zijn artikel 2 junctis bijlage I van verordening (EEG) nr. 516/77 van de Raad van 14 maart 1977 en artikel I van verordening (EEG) nr. 2857/77 van de Commissie van 21 december 1977 ongeldig, voor zover daarin een heffing wordt voorzien op waren vallende onder post 20.07 BII b 1 van het gemeenschappelijk douanetarief, waarvan de waarde op basis van de in de Algemene bepalingen sub C, nr. 3, van de bijlage van verordening (EEG) nr. 950/68 van de Raad betreffende het gemeenschappelijk douanetarief in de redactie van verordening (EEG) nr. 2500/77 van de Raad

van 7 november 1977, vastgestelde wisselkoers bij invoer in de Bondsrepubliek Duitsland 30 ERE of minder per 100 kg netto gewicht bedraagt, wanneer dezelfde waar bij invoer in de andere Lid-Staten — aangenomen dat de invoerprijs uitgedrukt in dollars geen verandering heeft ondergaan — een waarde van meer dan 30 ERE zou hebben, zodat in die andere Lid-Staten geen heffing zou moeten worden opgelegd?»

De instelling van een uniforme regeling voor het handelsverkeer aan de grenzen van de Gemeenschap moet als één van de voornaamste doelstellingen van verordening nr. 516/77 worden beschouwd. De bepalingen van deze verordening en die welke noodzakelijk zijn voor haar toepassing moeten derhalve in het licht van dit doel worden uitgelegd.

De bij verordening nr. 516/77 voorziene heffing wordt toegepast op het gehalte aan toegevoegde suiker om de regeling voor het handelsverkeer van sinaasappelsap in overeenstemming te brengen met die voor suiker. De bepalingen van deze verordeningen willen dus enkel de verwerkte produkten waaraan suiker is toegevoegd, aan een heffing onderwerpen.

Aangenomen moet worden dat wanneer in het kader van een uniforme regeling voor het handelsverkeer met derde landen, in bepaalde Lid-Staten bij de invoer van sinaasappelsap de in verordening nr. 516/77 voorziene heffing niet wordt geïnd, omdat deze produkten geen toegevoegde suiker zouden bevatten, dezelfde produkten in andere Lid-Staten niet kunnen worden beschouwd als produkten die wel toegevoegde suiker bevatten en mitsdien bij de invoer worden belast.

Deze conclusie dringt zich te meer op, omdat een toevalige koersschommeling er niet toe mag leiden dat de douaneinstanties in de ene Lid-Staat een andere tariefindeling toepassen dan de douaneinstanties in de andere Lid-Staten.

In zijn antwoord verklaarde het Hof voor recht: artikel 2 van 's Raads verordening nr. 516/77, juncto bijlage I bij deze verordening, moet in die zin worden uitgelegd dat bij de invoer van sinaasappelsap in een Lid-Staat geen heffing op het gehalte aan toegevoegde suiker dient te worden toegepast, indien vaststaat dat hetzelfde sinaasappelsap in andere Lid-Staten van heffing is vrijgesteld.

Bij onderzoek van de gestelde vraag is niet gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van artikel 2 van verordening nr. 516/77, in deze uitlegging, kunnen aantasten.

Zaak 88/79 — Strafgeding tegen S. Grunert (prejudiciële zaak) — 12 juni 1980 — Harmonisatie wetgevingen: conserveermiddelen

Het Tribunal de Grande instance te Straatsburg heeft het Hof twee prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van richtlijnen van de Raad, betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen van de Lid-Staten inzake conserveermiddelen die mogen worden gebruikt in voor menselijke consumptie bestemde voedingsmiddelen, respectievelijk inzake oxydatie tegengaande stoffen waarvan het gebruik in levensmiddelen is toegestaan.

Bij het Tribunal is een strafgeding aanhangig gemaakt tegen een directeur van een onderneming, die ervan wordt verdacht vleeswaren ter verkoop te hebben aangeboden en verkocht, die door de onderneming waren vervaardigd en

een conserveermiddel, in casu melkzuur en citroenzuur, bevatten.

Het verwijzingsvonnis stelt vast dat het ingevolge de Franse wetgeving verboden is aan levensmiddelen enige substantie toe te voegen waarvoor niet vooraf uitdrukkelijke toestemming is verleend en dat ingevolge deze wetgeving melkzuur noch citroenzuur geoorloofd zijn.

Het Tribunal overwoog dat de gemeenschapsrichtlijnen een lijst bevatten van de enige conserveermiddelen die de Lid-Staten zijn toegestaan voor de bescherming van levensmiddelen en dat citroenzuur en melkzuur op deze lijst voorkomen.

In zijn eerste vraag wil het Tribunal van het Hof vernemen of de Lid-Staten verplicht waren alle in richtlijnen nrs. 64/54 en 70 opgesomde conserveermiddelen die in levensmiddelen mogen worden gebruikt in hun nationale wetgeving toe te staan of slechts het gebruik van alle niet in deze lijsten opgenomen produkten moesten verbieden.

In antwoord op deze vraag verklaarde het Hof voor recht dat ingevolge 's Raads richtlijnen nr. 64/54 van 5.11.1963 en 70/357 van 13.7.1970 de Lid-Staten verplicht zijn het gebruik van conserveermiddelen of oxydatie tegengaande stoffen die niet zijn opgenomen in de aan deze richtlijnen gehechte lijsten niet toe te staan. De vrijheid van de Lid-Staten om het gebruik van deze stoffen te verbieden of toe te staan mag er echter niet toe leiden dat het gebruik van een van de in deze lijsten voorkomende conserveermiddelen of oxydatie tegengaande stoffen in levensmiddelen geheel is uitgesloten of dat het in de handel brengen van een dergelijk conserveermiddel wordt belet.

In de tweede plaats vraagt het Tribunal of een gemeenschapsonderdaan zich op de bepalingen van de richtlijnen nrs. 64/54 en 70/317 kan beroepen indien de toepasselijke nationale wettelijke regeling in strijd is met deze richtlijnen.

In antwoord op deze vraag verklaarde het Hof voor recht voor zover ingevolge de richtlijnen nrs. 64/54 en 70/357 de Lid-Staten niet elk gebruik van een van de in de aangehechte lijsten voorkomende conserveermiddelen of oxydatie tegengaande stoffen mogen verbieden of het in de handel brengen van een dergelijke stof mogen beletten, kan voor de nationale rechter een beroep op de bevelingen ervan worden gedaan.

Zaak 130/79 — Express Dairy Foods Ltd./Intervention Board for Agricultural Produce (prejudiciële zaak) — Weipoeder — Restitutie onverschuldigd betaalde bedragen — 12 juni 1980

De High Court of Justice heeft drie vragen gesteld over de geldigheid van alle door de Commissie tussen 1.2.1973 en 11.8.1977 vastgestelde verordeningen waarbij monetaire compenserende bedragen voor het handelsverkeer in weipoeder werden vastgesteld, over de draagwijdte van een ongeldigverklaring van een verordening door het Hof in een prejudiciële procedure en over de verplichting om door de bevoegde instanties van een Lid-Staat geïnde onverschuldigd betaalde bedragen eventueel met interesten te restitueren.

Deze vragen zijn gesteld in het kader van een geschil tussen Express Dairy Foods Ltd. en het Britse interventiebureau (Intervention Board for Agricultural Produce) (IBAP). Tussen 1.2.1973 en 7.8.1977 heeft Express Dairy Foods aanzienlijke hoeveelheden weipoeder inge-

voerd en op grond van de ten tijde van deze exporten toepasselijke verordeningen van de Commissie een bedrag van £267355,40 aan m.c.b.'s aan de IBAP moeten betalen.

De hoogte van dat bedrag zou berekend zijn op basis van de verschillende verordeningen van de Commissie waarbij voor de betrokken periode de op het handelsverkeer in weipoeder toepasselijke m.c.b.'s werden vastgesteld. Bij arrest van 13.5.1978 (zaak 131/77, Milac) had het Hof een van deze verordeningen, waarbij de van 3.3-4.8.1975 op het handelsverkeer in weipoeder toe te passen m.c.b.'s waren vastgesteld, ongeldig verklaard.

Dairy Foods verzocht de IBAP om restitutie van de aan m.c.b.'s betaalde bedragen, doch de IBAP bracht daartegen in dat zij gehouden was de uit hoofde van alle niet ongeldig verklaarde verordeningen verschuldigde m.c.b.'s te innen en de ongeldig verklaarde verordening toe te passen tot de datum waarop het Hof haar ongeldig had verklaard.

De eerste vraag luidt als volgt:

«Zijn, gelet op het arrest van het Hof van Justitie in zaak 131/77 alle verordeningen van de Commissie, vastgesteld tussen 1 februari 1973 en 11 augustus 1977, ongeldig, voorzover daarbij monetaire compenserende bedragen voor het handelsverkeer in weipoeder zijn vastgesteld?»

Uit de overwegingen van arrest 131/77 blijkt dat artikel 1 van verordening nr. 539/75, voor zover daarbij m.c.b.'s voor het handelsverkeer in weipoeder zijn vastgesteld, ongeldig is verklaard nadat was geconstateerd dat de prijs van magere melkpoeder geen doorslaggevende invloed had op de marktprijs van weipoeder.

Ingevolge 's Raads verordening nr. 947/71 van 12.5.1971 mogen m.c.b.'s slechts worden ingesteld voor produkten waarvan de prijs afhankelijk is van die van produkten waarvoor interventiematregelen zijn voorzien. Het staat vast dat in geen van de litigieuze verordeningen aan deze eis is voldaan.

In antwoord op deze eerste vraag verklaarde het Hof voor recht dat de door de Commissie tussen 1.2.1973 en 11.8.1977 vastgestelde verordeningen ongeldig moeten worden geacht voor zover daarin m.c.b.'s voor het handelsverkeer in weipoeder zijn vastgesteld.

De tweede vraag luidt als volgt:

«Wanneer een verordening van de Commissie, krachtens welke m.c.b.'s mogen dan wel moeten worden geheven, in een procedure krachtens artikel 177 EEG-Verdrag door het Hof van Justitie ongeldig is verklaard, moeten de bevoegde autoriteiten van de Lid-Staten dan ingevolge het gemeenschapsrecht enig (en zo ja, welk) gedeelte van de uit hoofde van die verordening geïnde bedragen restitueren?»

De nationale autoriteiten dienen ervoor te zorgen dat een bepaald aantal heffingen waaronder de m.c.b.'s, voor rekening van de Gemeenschap en overeenkomstig de gemeenschapsrechtelijke bepalingen, worden geïnd.

Geschillen over resitutie van voor rekening van de Gemeenschap geïnde bedragen vallen dus onder de bevoegdheid van de nationale rechterlijke instanties en moeten door deze zowel formeel als materieel met toepassing van hun nationaal recht worden beslecht, voor zover het gemeenschapsrecht ter zake niet anders bepaalt.

Maar bij gebreke van een gemeenschapsregeling zijn aan de noodzakelijke verwijzing naar de nationale wettelijke regelingen echter grenzen gesteld, welke noodzaak in dier voege is erkend, dat de nationale wettelijke regeling niet-discriminerend moet worden toegepast met inachtneming

van de procesregels voor soortgelijke, doch zuiver nationale geschillen, en de procesregels er niet toe mogen leiden dat de uitoefening van de door het gemeenschapsrecht toegekende rechten praktisch onmogelijk wordt gemaakt.

Het belangrijkste punt dat aan het Hof is voorgelegd, betreft de hoogte van de te restitueren bedragen, hetgeen mede het probleem omvat van de al dan niet integrale restitutie van het onverschuldigd betaalde, wanneer de heffing door de benadeelde ondernemer eventueel is afgewenteld. Zijn arrest van 27 maart 1980 (zaak 61/79, Denkavit italiana) bevestigend, verklaarde het Hof in zijn antwoord voor recht dat de nationale autoriteiten er voor dienen te zorgen dat ten onrechte op basis van ongeldig verklaarde gemeenschapsverordeningen geïnde bedragen worden gerestitueerd; het staat aan hen alle verwante problemen, zoals het in aanmerking nemen van een eventuele afwenteling van de ten onrechte geïnde heffing op andere ondernemers of de consumenten, te regelen, zulks overeenkomstig het toepasselijke nationale recht.

De derde vraag is:

«Wanneer de bevoegde autoriteiten van een Lid-Staat een deel van deze bedragen moeten restitueren, zijn zij dan ingevolge het gemeenschapsrecht verplicht interesten daarover te betalen, en zo ja, vanaf welke datum en tegen welk tarief?»

In antwoord op deze vraag verklaarde het Hof voor recht dat het thans aan de nationale autoriteiten, en in het bijzonder de nationale rechterlijke instanties staat om bij restitutie van ten onrechte geïnde heffingen alle verwante problemen die de restitutie betreffen, zoals het betalen van interesten, te regelen met toepassing van hun nationale regels inzake het tarief van de interesten en de datum vanaf welke de interesten moeten worden berekend.

De nationale wettelijke regeling moet niet-discriminerend worden toegepast met inachtneming van de procesregels voor soortgelijke, doch zuiver nationale geschillen, en de procesregels mogen er niet toe leiden dat de uitoefening van de door het Gemeenschapsrecht toegekende rechten praktisch onmogelijk wordt gemaakt.

Zaak 733/79 — Verrekenkas voor gezinsvergoedingen voor de gebieden Charleroi en Namen/ Cosimo Laterza (prejudiciële zaak) — Sociale zekerheid — Kinderbijslag

De vraag van de Arbeidsrechtbank te Charleroi om uitlegging van artikel 77 van verordening nr. 1408/71 is gesteld naar aanleiding van een geschil over het besluit van het bevoegde Belgische orgaan om een Italiaanse werknemer, rechthebbende op een Belgisch invaliditeitspensioen en in Italië woonachtig, per 1.10.1972 geen kinderbijslag toe te kennen voor kinderen te zijnen laste en om de hem vanaf die datum tot 31.10.1975 uitgekeerde bijslag terug te vorderen.

Blijkens de stukken heeft de betrokken werknemer, na in Italië en vervolgens in België te hebben gewerkt, op 1.6.1970 uitsluitend op grond van de Belgische wetgeving een invaliditeitspensioen gekregen en tot 1.10.1972 de in deze wetgeving voorziene bijslag voor te zijnen laste komende kinderen. Het Belgische sociale zekerheidsorgaan heeft het dossier betreffende dit invaliditeitspensioen op 11.6.1970 aan de bevoegde Italiaanse autoriteiten gestuurd en deze verzocht een prorata van het invaliditeitspensioen te hunner laste te nemen (toepassing van de bepalingen betreffende het samenstellen van tijdvakken en de prorata-

berekening), waarna het Italiaanse sociale zekerheidsorgaan in 1976 een prorata berekend pensioen heeft toegekend, alsmede per 1.10.1972 de in de Italiaanse wettelijke regeling voorziene kinderbijslag.

Zich op de toekenning van deze prestaties beroepend heeft het Belgische orgaan het bedrag van het invaliditeitspensioen verminderd en besloten de in de Belgische wettelijke regeling voorziene kinderbijslag voor ten laste komende kinderen per 1.10.1972 niet meer uit te betalen; tegelijkertijd vorderde het van belanghebbende terugbetaling van de tot 31.10.1975 uitbetaalde kinderbijslag (te weten FB 104.189).

Ter ondersteuning van zijn besluit beriep het Belgische sociale zekerheidsorgaan zich op het bepaalde bij artikel 77, lid 2, van verordening nr. 1408/71, volgens hetwelk de kinderbijslag voor rechthebbenden op pensioen of rente wegens ouderdom, invaliditeit, arbeidsongeval of beroepsziekte, ongeacht op het grondgebied van welke Lid-Staat de rechthebbende op een pensioen of rente dan wel de kinderen wonen, wordt toegekend aan de rechthebbende op pensioen of renten verschuldigd overeenkomstig de wettelijke regeling van meer dan een Lid-Staat:

«overeenkomstig de wettelijke regeling van die van deze Staten, op het grondgebied waarvan hij woont, indien het recht op een van de in lid 1 bedoelde bijslagen aldaar wordt ontleend aan de wettelijke regeling van deze Staat...»

Betrokkene bestrijdt dat dit besluit gegrond is. Omdat het in de Italiaanse wettelijke regeling voorziene bedrag lager is dan de Belgische bijslagen, betoogt hij dat de betrokken bepalingen niet zonder miskenning van de doelstellingen van artikel 51 EEG-Verdrag en van verordening nr. 1408/71 in dier voege mogen worden uitgelegd en toegepast dat zij het recht van de verzekerde op de hoogste prestaties die hem op grond van de wettelijke regeling van een Lid-Staat verschuldigd zijn, doen vervallen.

In verband met dit geschil heeft de Arbeidsrechtbank te Charleroi het Hof verzocht te verklaren of artikel 77 van verordening nr. 1408/71 «aldus moet worden uitgelegd, dat het recht op kinderbijslag in de staat op het grondgebied waarvan de rechthebbende op invaliditeitspensioen woonachtig is (in casu Italië), het voordien in een andere Lid-Staat (in casu België) verkregen recht op hogere kinderbijslag doet vervallen.»

Het Hof bekrachtigt zijn vroegere rechtspraak en merkt op dat verordening nr. 1408/71 bij het geven en bevorderen van regels ter coördinatie van de nationale wettelijke regelingen uitgaat van het in de zevende en achtste overwegingen neergelegde basisbeginsel, volgens hetwelk deze regels aan de werknemers die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, alle uitkeringen moeten verzekeren waarop in de verschillende Lid-Staten recht is verkregen «tot ten hoogste» deze uitkering.

In antwoord op de gestelde vraag verklaarde het Hof voor recht: Artikel 77, lid 2, sub b, i, van verordening nr. 1408/71 moet in die zin worden uitgelegd dat het recht op kinderbijslag in de staat op het grondgebied waarvan een rechthebbende op invaliditeitspensioen woonachtig is, niet het voordien in een andere Lid-Staat verkregen recht op hogere kinderbijslag doet vervallen. Wanneer de in de Lid-Staat van woonplaats daadwerkelijk ontvangen kinderbijslag lager is dan de in de wettelijke regeling van de andere Lid-Staat voorziene kinderbijslag heeft de werknemer recht op een aanvullende bijslag, gelijk aan het verschil tussen beide bedragen, ten laste van het bevoegde orgaan

van deze laatste Staat.

Gev. Zaken 119 en 126/79 — Lippische Hauptgenossenschaft A.G. en Westfälische Central-Genossenschaft A.G./ Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordeung (prejudiciële zaak) — 12 juni 1980 — Restitutie denatureringspremies — Verjaringstermijn.

Het Verwaltungsgericht Frankfurt/Main heeft het Hof drie vragen gesteld over de uitlegging van drie verordeningen van de Commissie (nrs. 956/68, 2086/68 en 1403/69) betreffende denaturering van zachte tarwe in het kader van beroepen tegen beschikkingen van het Duitse interventiebureau inzake terugbetaling van ten onrechte toegekende denatureringspremies.

Verzoeksters in het hoofdgeding hielden zich tussen 1968 en 1970, resp. 1974, met denaturering bezig en ontvingen uit dien hoofde de in genoemde verordeningen voorziene denatureringspremies. Nadat het interventiebureau na controles bij de betrokken ondernemingen had vastgesteld dat verschillende denatureringsverrichtingen niet overeenkomstig de gemeenschapsrechtelijke voorschriften waren uitgevoerd, heeft het bij in 1976 en 1977 genomen beschikkingen terugbetaling van de ten onrechte uitgekeerde denatureringspremies gelast.

Verzoeksters bewisten niet het onregelmatige karakter van de denatureringen zelf. Voor het Verwaltungsgericht betogen zij echter dat wegens het betrekkelijk lange tijdsverloop tussen de uitbetaling van deze premies en de beschikkingen van de Duitse administratie deze premies niet meer mogen worden teruggevorderd, hetzij wegens verjaring, hetzij wegens bepaalde algemene beginselen zoals het beginsel van bescherming van het gewettigd vertrouwen of het proportionaliteitsbeginsel. Zij zijn van mening dat bij het terugvorderen van een krachtens het gemeenschapsrecht toegekende uitkering, de voorschriften en beginselen die een oplossing van het opgeworpen probleem mogelijk maken, in het gemeenschapsrecht zelf moeten worden gezocht. In dit verband vestigen zij enerzijds de aandacht op de bij artikel 43 van 's Hofs-Statuut op vijf jaar gestelde verjaringstermijn bij de aansprakelijkheid van de Gemeenschap, alsmede op verschillende bijzondere verjaringstermijnen in bepaalde handelingen van afgeleid recht, en anderzijds op de in het recht van verschillende Lid-Staten bestaande tendens om voor vorderingen van de overheid in het algemeen verjaringstermijnen te stellen die korter zijn dan de verjaringstermijn van het burgerlijk recht.

In zijn antwoord op de in dit betoog opgeworpen vragen verstond het Hof dat het aan het Duitse interventiebureau stond toezicht te houden op denatureringsverrichtingen, de geëigende controles uit te voeren en terugbetaling van elke ten onrechte toegekende premie te vorderen en dat het gemeenschapsrecht in zijn huidige ontwikkelingsstadium geen bijzondere bepalingen betreffende de uitoefening van deze controlerende taak door de bevoegde nationale instanties bevat. Wat in het bijzonder de verjaringstermijnen en termijnen voor rechtsverwerking betreft die kunnen voortvloeien uit de toepassing van bepaalde algemene administratiefrechtelijke beginselen betreffende de terugvordering van ten onrechte betaalde uitkeringen, bevat het gemeenschapsrecht geen relevante bepaling. De verjaringstermijn van artikel 43 van 's Hofs Statuut geldt enkel voor de tegen de Gemeenschap zelf ingestelde schadevergoedingsacties en doet hier dus niet ter zake. Hetzelfde

geldt voor de overige door verzoeksters genoemde bepalingen.

Aangezien het dus aan de nationale autoriteiten staat een situatie als die welke aan het Verwaltungsgericht is voorgelegd, overeenkomstig hun nationaalrechtelijke voorschriften en beginselen te beoordelen, verklaarde het Hof voor recht: de vraag binnen welke termijn een nationaal interventiebureau terugbetaling kan vorderen van in de verordeningen nrs. 956/68 van 12.7.1968, 2086/68 van 20.12.1968 en 1403/69 en 18.7.1969 van de Commissie betreffende denaturering van zachte tarwe, bedoelde denatureringspremies die aan de ontvangers ten onrechte zijn uitbetaald, moet in het huidige ontwikkelingsstadium van het gemeenschapsrecht worden beoordeeld overeenkomstig het nationale recht van het interventiebureau dat voor de desbetreffende marktsector verantwoordelijk is. Het gemeenschapsrecht staat niet in de weg aan de toepassing van bepalingen of beginselen van nationaal recht, die leiden tot een beperking van de periode gedurende welke deze terugbetaling kan worden gevorderd, mits een dergelijke vraag volgens dezelfde regels worden opgelost als die welke van toepassing zijn op de uitoefening van soortgelijke controletaken die de nationale autoriteiten verrichten op gebieden die volledig onder hun bevoegdheid vallen.

Zaak 1/80 — Nationaal Pensioenfonds voor Mijnwerkers (N.P.M.)/ Y. Salmon (prejudiciële zaak) — Sociale zekerheid — Invaliditeitsuitkering — 12 juni 1980

Het hoofdgeding gaat tussen het N.P.M. en een van zijn adviseurs, Mr. Salmon, aan wie het N.P.M. verwijt ondanks een daartoe strekkende opdracht niet tijdig beroep te hebben ingesteld tegen een op 17.4.1975 door de Arbeidsrechtbank te Verviers gewezen vonnis.

Bij dit vonnis had de arbeidsrechtbank op basis van een door het N.P.M. bestreden uitlegging van het gemeenschapsrecht een beschikking van het N.P.M. nietig verklaard, waarbij deze krachtens artikel 28, lid 4, van verordening nr. 3 met terugwerkende kracht invaliditeitsuitkeringen introk, die met toepassing van voornoemde verordening nr. 3 waren toegekend aan de heer Tomitzek, een Duits onderdaan die achtereenvolgens in Duitsland en België had gewerkt. Het N.P.M. had zijn beschikking gebaseerd op de omstandigheid dat de heer Tomitzek na een besluit van de Bundesknappschaft met terugwerkende kracht een invaliditeitspensioen had gekregen, dat was berekend op basis van uitsluitend de Duitse nationale wettelijke regeling en hoger was dan het voordien door het Bundesknappschaft krachtens verordening nr. 3 uitgekeerde pensioen. Het N.P.M. heeft een schadevergoedingsactie ingesteld tegen zijn adviseur die ter verdediging aanvoert dat de Arbeidsrechtbank te Verviers het ter zake toepasselijke gemeenschapsrecht juist had uitgelegd.

De Rechtbank van Eerste aanleg te Luik heeft het Hof de volgende vraag voorgelegd:

«Heeft de Arbeidsrechtbank te Verviers in haar vonnis van 17.4.1975 artikel 51 EEG-Verdrag en de artikelen 27 en 28 EEG-verordening nr. 3 van 25 september 1958 inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers juist uitgelegd, waar zij oordeelde dat het Duitse verzekeringsorgaan, de Bundesknappschaft, geen zuiver nationaal pensioen heeft toegekend — in welk geval verzoekers beslissing gerechtvaardigd zou zijn geweest —, maar een voor de rechthebbende gunstiger communautair pensioen, zodat de

toepassing van artikel 28, lid 4, van bedoelde EEG-verordening nr. 3 was uitgesloten?»

Het Hof merkt allereerst op dat het niet tot taak heeft de door een nationale rechter aan het gemeenschapsrecht gegeven toepassing te veroordelen. De noodzaak om tot een nuttige uitlegging van het gemeenschapsrecht te komen stelt het Hof in staat uit de feitelijke gegevens van het geding de noodzakelijke nadere inlichtingen te verkrijgen die noodzakelijk zijn om de vraag te begrijpen en een behoorlijk antwoord op te stellen.

Blijkens de stukken heeft het verzoek ten doel om de nationale rechter in staat te stellen te bepalen of het N.P.M. zich terecht op artikel 28, lid 4, van verordening nr. 3 kon beroepen om de voordien aan Tomitzek toegekende uitkeringen met terugwerkende kracht in te trekken.

Met andere woorden, stelt het gemeenschapsrecht het bevoegde orgaan van een Lid-Staat in staat om toekenning van het pensioenprorata, berekend met toepassing van de artikelen 27 en 28 van verordening nr. 3 te onthouden aan een werknemer die in het genot is van een pensioen van het orgaan van een andere Lid-Staat op grond van uitsluitend de bepalingen van de wettelijke regeling van deze Staat?

Artikel 28, lid 4, berust op de premisse dat de migrerende werknemer die achtereenvolgens of afwisselend aan de wettelijke regeling van twee of meer Lid-Staten onderworpen is geweest, slechts aanspraak kan maken op een pensioen door samenstelling van de tijdvakken en prorata-berekening van de uitkeringen als voorzien in de artikelen 27 en 28 van verordening nr. 3. In een vaste rechtspraak (arrest 1/67, Ciechelski) heeft het Hof geoordeeld dat samenstelling en prorata-berekening geen zin hebben in een staat waar het met artikel 51 beoogde gevolg reeds uit hoofde van de enkele nationale wetgeving wordt bereikt. Bij gevolg zouden samenstelling en prorata-berekening niet, zonder in strijd te komen met artikel 51, mogen plaatsvinden, indien daardoor de uitkeringen waarop de betrokkene krachtens de wettelijke regeling van een enkele Lid-Staat aanspraak kan maken, worden verminderd; deze methode mag echter voor eenzelfde tijdvak niet tot een samenloop van uitkeringen leiden.

In antwoord op de gestelde vraag verklaarde het Hof voor recht: het bevoegde orgaan van een Lid-Staat mag zich niet op het bepaalde bij verordening nr. 3 van de Raad van 25.9.1958 betreffende de sociale zekerheid van migrerende werknemers, en inzonderheid niet op artikel 28, lid 4, van deze verordening beroepen om met toepassing van de artikelen 27 en 28 van vooregenoemde verordening berekende uitkeringen te weigeren of te verminderen, op grond dat deze werknemer een pensioen zou krijgen van het orgaan van een andere Lid-Staat uit hoofde van de enkele bepalingen van de wettelijke regeling van deze Staat.

BOEKEN

Fundamentele Belgische Uitvoeringsbesluiten (FBU, samengesteld door prof. dr. R. DE CORTE, Kluwer, Antwerpen)

Thans in het bezit van supplement 4 kan de gebruiker van de FBU dit project op zijn juiste waarde schatten. Het supplement bevat immers naast de wijzigingen aan reeds opgenomen teksten

een groot aantal bijkomende uitvoeringsbesluiten. Deze hebben in hoofdzaak betrekking op de handelspraktijken en het wegverkeer. Aldus aangevuld wordt de FBU evenals de FBW een onmisbaar werkinstrument. Op chronologische wijze worden de uitvoeringsbesluiten gegroepeerd volgens een eigen systematiek. Hoewel de FBU afzonderlijk te verkrijgen en te gebruiken is, kan moeilijk ontkend worden dat de FBU zelfs als autonoom instrument in belangrijke mate afgestemd is op de FBW. De sectorenindeling eigen aan de FBW werd in de FBU aangehouden. Binnen een sector worden de wetten en uitvoeringsbesluiten op gelijke wijze doorlopend genummerd. Dit verhoogt alvast de bruikbaarheid van beide delen. Dit bevestigt echter eveneens dat de FBU, alvast voor de praktijkjurist, een noodzakelijk complement van de FBW is geworden.

De FBU wordt progressief uitgebouwd. De belangrijkste besluiten werden nochtans reeds opgenomen. Een aantal teksten zijn zelfs om zo te zeggen niet te vinden in andere edities op de markt, althans in het Nederlands.

De teksten worden aangeboden zonder oorsprongsvermelding. Dit kan betreurd worden. Bij een geschillenbeslechting kan het immers van wezenlijk belang zijn te weten wanneer een tekst eventueel gewijzigd is. Op dit punt kan de FBU misleidend werken.

Ongetwijfeld draagt de FBU bij tot een grotere toegankelijkheid van het wetgevend arsenaal. Hopelijk zal de samensteller op een selectieve wijze in de loop van de jaren de FBU aanvullen. Aangezien het een losbladige uitgave betreft, waarbij de aanvullingen momenteel berekend worden tegen een paginaprijs van 3 fr., mag de gebruiker in zijn verwachtingen niet teleurgesteld worden. Een drastische bestrijding van de inflatie van uitvoeringsbesluiten is immers gewenst.

Jean Laenens

BALIELEVEN

Conferentie van de Jonge Balie te Oudenaarde — Samenstelling van het Bestuur

Voorzitter: Marc De Pril; past-voorzitter: Gerard De Lange; secretaris: Freddy De Smet; penningmeester: Alain Morel; Leiden: Dupont Luc, Vanden Broecke Paule, Sobrie Herman.

MEDEDELINGEN

De stage in het notariaat

Het studieprogramma voor de licentie in het notariaat aan de Belgische Universiteiten omvat een studiestage, die al dan niet verplicht moet worden gelopen. In verband hiermee stelde senator Van den Broeck aan de minister van Justitie en Institutionele Hervormingen de volgende vraag:

1. Of de studiestage geldt als een stage bedoeld in artikel 36 van de organieke wet op het notariaat;
2. Zo ja, of dit het geval is indien de studiestage facultatief is en geen integrerend deel uitmaakt van het verplicht programma, ofwel dat dit enkel geldt als de studiestage verplicht is?

Het antwoord van de minister luidt:

In het kader van een overeenkomst met de Koninklijke Federatie der Belgische notarissen wordt enkel met de stage, na het behalen van het diploma van licentiaat in het notariaat, rekening gehouden.

De stageduur kan niet minder dan drie jaar belopen, dit onder voorbehoud van een onderzoek van de programma's van de licentie in het notariaat in de onderscheiden universiteiten.

Hieruit vloeit voort dat momenteel de stage verricht tijdens de studie niet in aanmerking wordt genomen.

(Vragen en Antwoorden — Senaat-Zitting 1980-1981, 4 november 1980, 128)

Over het voortwoekeren van foutieve rechtstermen

Bij het lezen van de in onze talrijke periodieken verschijnende rechtspraak en bijdragen, valt telkens het stumperachtig gebruik van foutieve rechtstermen op. Het is een kwaad dat voortwoekert en waartegen geen kruid blijkt gewassen te zijn. Hoe dikwijls werd er reeds — vergeefs — op gewezen, dat het verkeerd is bijvoorbeeld rechtsmacht te bezigen in plaats van gerecht; tegenstelbaar — tegenstellen in plaats van tegenwerpelijk, tegenwerpen; vatten (de gevatte rechter!) in plaats van aanhangig maken; verzenden in plaats van verwijzen; in voege treden in plaats van in werking treden, van kracht zijn; weerhouden in plaats van aanhouden, etc., etc.

In zijn veel te weinig gelezen boek: Het Kleed van Themis. Beschouwingen over de rechtstaal (Maarten Kluwer, Antwerpen-Amsterdam 1979, met een woord vooraf door mr. Ridder René Victor), heeft J.D.M. Leliard als bijlage een overzicht opgenomen van deze en andere termen en uitdrukkingen, die door de Belgische, in het Nederlands schrijvende juristen vaak ten onrechte of fout worden gebruikt.

Om die reden alleen reeds kan de lectuur en de raadpleging van dit boek niet genoeg worden aanbevolen.

BERICHTEN

Colloquium — De hervorming van het voogdijrecht

Sinds 1975 wordt aan het Instituut voor Familierecht van de K.U. Leuven gewerkt aan een onderzoeksproject rond het thema van de voogdij over minderjarigen. De studie betreft in hoofdzaak twee aspecten: de praktijk en de rechtsvergelijking, en mondt uit in een hervormingsvoorstel, opgesteld in de vorm van een voorontwerp van wet.

Op woensdag 17 december 1980 wordt een colloquium georganiseerd waarop aan alle belangstellenden de gelegenheid geboden wordt hun bemerkingen bij de voorstellen te formuleren.

Aan de deelnemers wordt vooraf een rapport toegezonden met de tekst van het voorontwerp en een toelichting bij de genomen opties.

Practische wenken

— Het colloquium vindt plaats op woensdag 17 december 1980 in het Huis van Chièvres, Groot Begijnhof, 55, 3000 Leuven.

— Programma:

- 14.30 u: Onthaal en koffie
- 15.00 u: Welkomstwoord door prof. J.M. Pauwels
- 15.15 u: Bondige samenvatting van de voorstellen door H. Nuytinck, wetenschappelijk medewerker
- 15.45 u: Discussie. Een panel wordt gevormd door de vrederechters mevr. Verrycken en de h. Van Malderen en door notaris Van Hove
- 18.00 u: Synthese van de werkzaamheden door prof. J.M. Pauwels

Er is gelegenheid om nadien deel te nemen aan een gezamenlijk diner in het restaurant van de Faculty Club in het Groot Begijnhof,

voor de prijs van 550fr. Reservatie verplicht.

— Inschrijvingsformulieren kunnen verkregen worden op het Instituut voor Familierecht, Colloquium «Hervorming van het Voogdijrecht», Tienestraat, 41, 3000 Leuven, en dienen ten spoedigste teruggestuurd te worden.

— De inschrijvingsprijs bedraagt 600fr. (rapport inbegrepen).

— Bijkomende inlichtingen worden graag verstrekt door mevr. Nuytinck, wetenschappelijk medewerker, of mevr. Rummens, secretaresse, tel. 016/23.09.71, toestel 134 of 133.

Prijs Jacques Lassier

De raad van beheer van de "Ligue Internationale contre la Concurrence Déloyale" heeft op 20 maart 1980 te Luxemburg een tweejaarlijkse prijs van 7.500 FF ingesteld ter nagedachtenis van Jacques Lassier en ter bevordering van de studie van het mededingingsrecht.

De prijs zal voor de eerste maal worden toegekend ter gelegenheid van het congres, dat van 12 t/m 16 september 1982 te Bath (Eng.) wordt gehouden.

Voor de toekenning van de prijs komen in aanmerking alle onuitgegeven of minder dan twee jaar te voren gepubliceerde werken, geschreven door auteurs van minder dan 35 jaar oud, in het Duits, het Engels, het Spaans, het Frans, het Italiaans en het Nederlands.

De manuscripten moeten voor 31 december 1981 worden ingezonden aan het "secrétariat général de la L.I.C.C.D.", 2 rue Fabert, 75007 Paris.

Containervervoer en containertractie

S.A.V.A. (Syndikale vereniging voor het algemeen beroepsvervoer Antwerpen) organiseert op zaterdag 13 december 1980 in de Aula Major van de Universitaire Stichting Antwerpen, Universiteitsplein 1 Wilrijk, een seminarie over "Containervervoer en containertractie".

Inlichtingen en inschrijving bij S.A.V.A., Jordaenskaai 25, Bus 1, 2000 Antwerpen.

Internationaal milieurechtelijk symposium

Op donderdag en vrijdag 11 en 12 juni 1981 zal te Amsterdam in de gebouwen van de Vrije Universiteit onder auspiciën van de Stichting Reinwater door de vakgroep Administratief Recht en de vakgroep Internationaal Privaatrecht en Rechtsvergelijking aan de Universiteit van Amsterdam een internationaal milieusymposium worden georganiseerd.

Het symposium is gewijd aan de bestuursrechtelijke aspecten van de grensoverschrijdende effecten van milieuvervuiling, waarbij in het bijzonder aandacht zal worden besteed aan de aantasting van het natuurlijke milieu in de vorm van oppervlaktewatervervuiling, verontreiniging van de atmosfeer door gas en as, de gevolgen van nucleaire straling en geluidshinder, steeds voorzover de bron zich in een ander land bevindt dan waar de kwalijke gevolgen (mede)merkbaar worden.

Beoogd wordt informatie te verkrijgen over de vraag, in hoeverre met deze grensoverschrijdende effecten rekening gehouden wordt in de nationale en internationale rechtsregels van de deelnemende landen (België, de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk, Nederland en Zwitserland).

Gediscussieerd zal worden aan de hand van rapporten door experts uit alle deelnemende landen over de huidige situatie in hun land en de te verwachten ontwikkelingen in de toekomst (België: Prof. dr. L.P. Suetens, staatsraad, Instituut voor Administratief Recht, KU Leuven; Duitsland: Dr. Alfred Rest, verbonden aan het Institut für Völkerrecht und ausländisches öffentliches Recht van de Universiteit te Keulen; Frankrijk: Prof. dr. A. Ch. Kiss,

Universiteit van Straatsburg, President van de Conseil européen du Droit de l'Environnement; Nederland: Mr. K. Langelaar, advocaat en procureur te Amsterdam; Zwitserland: prof. dr. Thomas Fleiner-Gerster, Universiteit te Freiburg).

Bovendien zal worden gesproken over een aantal gevallen uit de praktijk waarin zich problemen bij procedures over grensoverschrijdende effecten hebben voorgedaan. Deze rapporten en casestudies zullen aan de congresgangers tevoren beschikbaar worden gesteld.

Het is de bedoeling tijdens het symposium te komen tot aanbevelingen voor de ontwikkeling van het nationale en internationale recht in de deelnemende landen. Deze aanbevelingen zullen na afloop van het symposium samen met de rapporten en andere documenten in boekvorm worden gepubliceerd.

De congresstukken zijn deels in het Engels, deels in het Frans gesteld. Tijdens het symposium zal worden gezorgd voor een simultane vertaling van de discussies van en naar het Engels, Frans en Nederlands.

Deelname aan het symposium staat open voor allen uit binnen- en buitenland die in deze materie zijn geïnteresseerd. De inschrijfkosten bedragen f 125. In dit bedrag zijn niet alleen de kosten van de congrespapers begrepen, maar ook die van de gemeenschappelijke lunches, koffie, thee e.d.

Het symposium wordt financieel mogelijk gemaakt door bijdragen van o.m. het Nederlandse Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne.

Nadere inlichtingen en inschrijfformulieren bij de Stichting Reinwater, Damrak 37¹¹, 1012 I.K. Amsterdam, tel. 020-249009.

TIJDSCHRIFTEN

Journal des Tribunaux

95e année. N° 5143 - 8 nov. 1980

Georges de Leval, Aspects actuels du droit des saisies—Jurisprudence—Chronique judiciaire.

Revue critique de jurisprudence belge

34e année — 2e trimestre 1980

Responsabilité (hors contrat) met noot van Robert Kruithof—Gage sur fonds de commerce met noot van Irma Moreau-Margrève—Faillite et concordats met noot van Irma Moreau-Margrève—Regimes matrimoniaux met noot van Claire Jongmans.

Rechtspraak der haven van Antwerpen

121e jg. — 3e en 4e afl.

Rechtspraak over: aquiliaanse aansprakelijkheid—Commissionair-expediteur—Eigendom van zee- en binnenschepen—Ge-rechtelijk recht—Koop—Verkoop—Verbintenissen—Verkoop—Vervoer over de weg—Verzekeringen—Voorrechten en hypothe-ken—Zeebevrachting.

Nederlands Juristenblad

jg. 55 — 8 nov. 80

T. Prakken, Kleine criminologie van de sociale advocatuur—D. Bruinsma, Democratie of kernenergie—R.S. Meijer, Uncitral en het nieuwe verdrag inzake de internationale handelsovereenkomst—Ko Swan Sik, Het 59e congres van de ILA—W.O. Van der Velden, Alternatieven in de telastlegging—Rubrieken.

Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie

jg. 111 — nr. 5540

Prof. mr. A.J.O. Baron van Wassenaer van Catwijck, De jonge stier, schoolvoorbeeld van anticiperende interpretatie (II, slot)—J. Th. Smalbroek: B.W. 950 dwingend recht?—Wetgeving—Mede-delingen.